

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

חמישאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקחלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת תצוה

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ג לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא ידיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושי של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף חידושים שונים
המלוקטים מקונטרס מערכותיו של רבינו שליט"א
בעניינים שונים.

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmail.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת תצוה

מפתח הענינים

לימוד התורה צריך להיות זך וללא שמורים / לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה - בפרט בדור שלנו / כתית למאור ולא כתית למנחות - תוכחה במאור פנים / טעם ריבוי הצרות והיסורים שבדור שלנו / אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה / כח התורה לשמור ולהגן על ישראל / הגאולה תלויה בעסק התורה / עסק התורה בשמחה ובאהבה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין רבוע יהיה האמור במזבח הזהב..... יט
ב. בענין ונתת ונתתה מלא וחסר..... כא
ג. בענין בגדי כהונה דאהרן יהיו לבניו..... כא

מפתח מערכות

- לא תחיה כל נשמה..... כד
לא תחנם - לא תתן להם מתנה חנם..... כה
לא תסור..... לא
לא תסור..... לד

מפתח סופרים וספרים

- דברי פתיחה..... לה
סימן א - דברי רבותינו הגאונים דברי קבלה וככתובים בתלמוד..... לה
סימן ב - רבינו אברהם ב"ר מאיר ׳ן׳ עזרא - הראב"ע..... לו
סימן ג - רבינו אליעזר מומין - רא"ם..... מז
סימן ד - רבינו פרץ ב"ר אליהו הצרפתי מבעלי התוספות..... מה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

לימוד התורה צריך להיות זך וללא שמרים

בעזרת ה' יתברך נראה לעיין ולהתבונן בפרשת השבוע, פרשת תצוה.

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד. ופירש רש"י: 'זך' - בלי שמרים.

הגמרא אומרת (כבא בתרא כה:) 'הרוצה להחכים ידרים שכן מנורה בדרום, והרוצה להעשיר יצפין שכן שולחן בצפון'.

המנורה, דולק בה שמן שהוא שמן זית זך, ללא שמרים. וכשאנחנו עוסקים בחכמה הנרמזת והנמשלת במנורה, עלינו להשתדל שיהיה תלמודנו נקי וללא שמרים. ואמנם הגמרא אומרת (פסחים נ:) ש'לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה', ובפשטות הכוונה שגם אם אדם עוסק בתורה שלא לשמה בסופו של דבר הוא יבוא לעסוק בה לשמה, אבל מכל מקום השאיפה והחתיירה שלנו צריכה להיות שנגיע לעסק התורה לשמה, זך ממש, בלי שמרים.

א. ומה יעשה מי שרוצה את שניהם ביחד?! לאן ילך, לצד צפון או צד דרום?! הפשטות היא, שעל כרחק שאין אפשרות להשיג את שניהם, ועל אדם לבחור במה הוא חפץ, בחכמה או בעשירות.

אולם באמת שמעתי בשם שר התורה הגאון מהרש"ם מברעזאן זצ"ל, שאמר שיש פתרון גם למי שרוצה להשיג את שני הדברים. איך יכול להיות?! - יהיה עניי. העניי לא תופס מקום ולכן הוא יכול להיות גם בצפון וגם בדרום, וליכות לשני הדברים. וליכות בכתרה של העונה זה הקשה מכל.

ב. יש הרבה ביאורים על דרך הדרש במאמר זה של רבותינו. היה תלמיד חכם גדול לפני הרבה שנים, שהיה מנהגו ליכות את הציבור, ותמיד כשהיו באים ומבקשים ממנו לבוא ולדרוש לפני הציבור ולחזק אותם היה נענה בחפץ לב. היה מכתת את רגליו ועובר ממקום למקום, ומלהיב את לב השומעים, אנשים ונשים, ילדים וזקנים לעבודת ה'.

יום אחד נכנסה בו מחשבה, 'אולי כל מה שאני טורח וכל מה שאני עושה זה שלא לשמה?! אולי כל מה שאני הולך זה כדי שיכבדו אותי?!' המחשבה הזו לא נתנה לו מנוח, והוא שם את פעמיו לאחד מגדולי ירושלים לשאול אותו בדבר.

אותו גדול שמע את הדברים ואמר לו, 'המחשבה הזו היא מעצת היצר. תמשיך בעבודת הקדש שלך, תלך הלאה למסור שיעורים ולדרוש ברבים, ואל יתפרו ידיך. האי אתה חושש שמא אתה עושה כל מה שאתה עושה שלא לשמה? - דע לך שכבר אמרו רבותינו שלעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ואתה יודע מה הכוונה במאמר הזה? - כי 'מתוך שלא לשמה' שלך, אפילו אם נניח שאתה עושה מה שאתה עושה שלא לשמה, מכל מקום השומע את הדברים שלך 'יבוא לשמה', ולכן אין לך סיבה להתרפות בעבודתך החשובה.

בגדר 'תורה לשמה' יש דרגות דרגות. הבסיס של 'תורה לשמה' הוא מה שפירש רש"י בתענית (ז): 'כאשר צונוי ה' אלקי', כלומר - אדם שעוסק בתורה בלי שום אינטרס או רווח אישי, אלא רק בגלל שכך ציווה אותו ה' יתברך, הרי הוא בגדר של לומד 'תורה לשמה'. וכבר כתב רבי יהודה החסיד בספר חסידים (סימן שס"ו) שמעלתה וחשיבותה של מצוה שנעשית לשמה גדולה אלף פעמים יותר ממצוה שנעשית שלא לשמה.

ואמנם, אסור לתת ליצר הרע מקום להתגדר בו ולהכניס בלבנו מחשבות 'הרי אתה ממילא עושה שלא לשמה אז מה ערך יש לעבודה שלך', כי תחילת העבודה היא כמו שאומרים רבותינו 'לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה', אבל התכלית המבוקשת מאתנו שנגיע לדרגה של עשיית התורה והמצוות לשמה, וכמו שאנחנו רואים כאן שהשמן הדולק במנורה צריך להיות שמן זית זך ובלי שמרים.

לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה - בפרט בדור שלנו

החפץ חיים זצ"ל (חפץ חיים על התורה פרשת בהר) סיפר שפעם אחת הוא נפגש עם ידיד שהיה סוחר חיטה. שאל החפץ חיים את הסוחר איך הולך המסחר ומה שלום העסקים שלו, ואותו סוחר השיב לו שהמצב בכי רע. 'לדוגמא', סיפר אותו סוחר, 'אני יושב בחנות מידי יום והנה נכנס אחד לקנות. הוא מבקש ממני שאתן לו חיטים, וכשאני בא למלא לו חיטה, הוא אומר לי: 'לא, אל תביא לי חיטים מכאן. אני רואה שהחיטים שנמצאות כאן שבורות. אני רוצה דווקא חיטים מהמחסן, מאיפה שאתה לוקח לעצמך את החיטה'. אין לי ברירה ואני יורד למחסן ומביא משם שק גדול של חיטה, וכשאני פותח את השק הלקוח בודק ומסתכל ומלקט את החיטים השלימות אחת לאחת, ובסופו של דבר מודיע שהוא לוקח רק חצי קילו... על זה טרחתי כל כך והתאמצתי לרדת למחסן ולהביא משם את השק הגדול'.

'לכן', אמר הסוחר לחפץ חיים, 'המסחר שלי הוא קשה והולך בדוחק'. החפץ חיים חיזק ובירך אותו, ונפרד ממנו אחר כך לשלום. עברו שנים רבות, בינתיים פרצה המהפכה ברוסיה, ומלחמת העולם הראשונה, ואז נפגש אתו החפץ חיים שוב. שאל אותו החפץ חיים, 'מה שלום העסקים עכשיו?!' והסוחר משיב לו, 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו', עכשיו הכל בסדר'. שאל החפץ חיים, 'מה השתנה?! למה עכשיו יותר טוב מהפעם הקודמת ששאלתי אותך?!' - אמר הסוחר, 'וכי מה השאלה. עכשיו הוא זמן מלחמה, ובזמן החירום הזה הגבולות נסגרו וכמעט אין להשיג חיטה בשוק, וכל גרגר חיטה שאני מציע ללקוחות מיד הם לוקחים אותו בשתי ידיים, בלי לשאול ובלי לחקור ולדרוש אם הוא שבור או מתולע

או אם יש בו עפר וכדומה. ולא רק שהם לוקחים את החיטים בלי לברור יותר מידי, אלא עוד זאת שהם משלמים על הסחורה פי חמש'.

מדוע?! כי כשיש הרבה סחורה, אדם יכול לבוא עם דף שלם של דרישות ולבקש שהחיטים יהיו שלימות, נקיות ורחוצות היטב, ועוד להתמקח על המחיר. אבל כשהשעה היא שעת חירום ואין סחורה בנמצא, לוקחים כל מה שיש, ומשלמים על זה הרבה יותר. 'מציד' - סיים הסוחר - 'שתמשיך המלחמה עוד מאה שנה'...

שמע החפץ חיים את הדברים של הסוחר, ושמע כאן מוסר גדול בעבודת ה'. אמר החפץ חיים, בדורות שלפנים היה ריבוי של תורה, והיו בתי המדרשות מלאים בעוסקים בתורה. בדורות ההם, כשהיתה התורה של אדם מגיעה למבחן בשמים, היו יושבים ובודקים את התורה שלו: 'האם התורה הזו נקיה?!' 'האם היא תורה לשמה, בלי שמרים, או לא?!' ואחרי כל הבדיקות והחקירות, חלילה יכל להווצר מצב שמכל השקים הגדולים לא נשאר אלא חצי קילו... אך כל זה היה פעם, אבל עכשיו שזה זמן מלחמה, כשהשעה היא שעת

ג. הגאון רידב"ז שהיה מגדולי הרבנים בדורו ובסוף ימיו התגורר בצפת, סיפר על עצמו שפעם אחת התארח במלון בוילנא, ובאמצע הלילה, בהיותו שקוד על התורה, התעורר בקושיא גדולה על פסק של הרמב"ם והיה נחוץ לו מאוד לראות את לשון הרמב"ם בתוך הספר, לראות בדיוק את לשון הרמב"ם ולבחון איך הוא סידר את הפסק הזה ומה הוא כתב לפני כן ומה לאחר מכן, כי יש הרבה דקדוק בכל פרט ופרט בלשון הרמב"ם.

איך ימצא כאן רמב"ם באמצע הלילה?! - הלך אל בעל בית המלון ופנה אליו, 'סליחה, אולי יש לך כאן את ספר יד החזקה של הרמב"ם?!' אותו אחד חישב להתעלף, 'אני כבר ארבעים שנה כאן במלון, ואתה הראשון ששואל אותי שאלות כאלו... אם אתה רוצה, יש לי כאן בירה שחורה או דגים מלוחים, אבל רמב"ם?! אין לי פה. כאן זה בית מלון ולא בית מדרש'... מה עשה הרידב"ז?! - אחד מאתנו היה אומר 'טוב, עכשיו כבר אחת בלילה. מחר בבוקר נלך לבית מדרש ונבדוק את לשון הרמב"ם'... אבל מי שהתורה בוערת כאש בעצמותיו וכל פרט בה חשוב לו ויקר בעיניו, לא יכול להרדם בלי למצוא תשובה למה שמטריד אותו.

פנה שוב הרידב"ז אל בעל המלון ושאל אותו, 'אולי אתה יודע איפה אני יכול למצוא כאן בית מדרש שפתוח עכשיו, שאוכל להכנס לשם ולראות את הרמב"ם בפנים?!' אמר לו בעל בית המלון, יש את 'הקלויז דהגר' א', בית המדרש של הגאון מוילנא זצ"ל. הוא תמיד פתוח ביום ובלילה, ושם תמצא את מה שאתה מבקש'. סיפר הרידב"ז, הלכתי אל בית המדרש, ולהפתעתי ראיתי את בית המדרש כשהוא מלא לומדים מפה לפה, והייתי צריך לפנות לעצמי דרך כדי שאוכל להגיע אל ארון הספרים. כך היה לפני דור אחד, שהיו בתי המדרשות מלאים בעוסקים בתורה, ואין צריך לומר בדורות הראשונים שכך היה.

חירום, מחכים בשמים לכל מילה של תורה מכל אחד מאתנו, ולא מתחילים למשמש ולבדוק האם התורה של פלוני נקיה, אם יש בה תולעים אם לאו. כשהזמן הוא זמן מלחמה, הכללים הם כללים אחרים, ולא שואלים יותר מידי אלא לוקחים כל מה שמגיע. ולא רק זה, אלא שגם משלמים פי חמש ופי עשר. כשחסר תורה, הכללים והתעריפים הם אחרת לגמרי.

את הידיעה הזו אנחנו צריכים לדעת ולשנן כל הזמן. השעה היא שעת חירום, וכל לימוד תורה שלנו הוא יקר מפז ומפנינים. ולכן אדם לא יכול לבוא ולתרוץ את עצמו 'התורה שלי היא שלא לשמה' וכיוצא בזה, וכל הדיבורים האלו יהיו בטלים ומבוטלים כעפרא דארעא. ועל זה באו רבותינו ואמרו 'לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה', וזו היא הבטחה, שאם אדם יעסוק בתורה הוא יגיע לגדר זה של 'לשמה', אך בלבד ש'לעולם יעסוק אדם', שהוא יעסוק בתורה בלי הפסקה ובלי הפוגה, ואם אדם יעסוק בתורה בהתמדה וביגיעה הוא יזכה ויגיע למעלה העליונה של התורה, 'תורה לשמה'.

אמנם השאיפה צריכה להיות ללימוד ולעסוק בתורה לשמה, כמו שהזכרנו, ועל אדם להתפלל ולהשתדל שהתורה שלו תהיה בלי שמרים, אבל עם כל זה, אם אדם עדיין לא זכה להגיע לגדר של 'לשמה', אין זה פטור מלימוד התורה, ובדורות שלנו יותר מבדורות עברו כל תורה יקרה וחשובה לאין ערוך ולאין שיעור ושכרה רב וגדול.

כתית למאור ולא כתית למנחות - תוכחה במאור פנים

עוד ענין נאמר בתורה על שמן המנורה, שיהיה 'כתית למאור'. ופירש רש"י: 'הזיתים היה כותש במכתשת ואינו טוחן בריחים כדי שלא יהיה בו שמרים'. היו לוקחים את הזית וחובטים וכותשים אותו במכתשת, ובמכה הזו היתה יוצאת טיפה ראשונה של שמן, וטיפה זו היו לוקחים לשמן למאור. לאחר מכן היו לוקחים את הזיתים ומכניסים אותן בריחים וטוחנן. והשמן הזה שיוצא מהזית בריחים, פסול למאור, מפני שלמאור צריך שמן זך ונקי שאין בו שמרים, אבל כן היו לוקחים את השמן הזה ומשתמשים בו למנחות, שהרי כל המנחות היו באות בלולות בשמן והם לא היו צריכות דוקא את הטיפה הראשונה, שנאמר 'כתית למאור' ולא כתית למנחות.

על דרשה זו של רבותינו שאמרו 'כתית למאור ולא כתית למנחות' נאמרו הרבה דרושים ופירושים, והרבה לימודי מוסר הוציאו מזה. למשל, מובא בספרים, ש'כתית למאור ולא כתית למנחות' הוא רמז איך אדם צריך להתנהג עם הזולת, ובפרט בזמן של תוכחה. כשישראל עוברים על רצונו של מקום צריך להוכיח אותם, ובגמרא בשבת (נד:) אמרו דברים נוראים על מי שיכול להוכיח ואינו מוכיח, שזה שלא מוכיח נתפס בעונו של החוטא, וכמו

שאמרה התורה 'ולא תשא עליו חטא'. ואם אחד יכול להוכיח את אנשי ביתו ולא מוכיח אותם - נתפס על אנשי ביתו, ואם יכול היה להוכיח את כל העולם כולו, כגון מלך או נשיא שדבריו נשמעים אצל הציבור, ולא הוכיח אותם - נתפס על כל העולם כולו.

בזה הסבירו את פשר הנסיעה של רבינו הגדול רבן של ישראל הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל לעת זקנתו לפריז. כולם התפלאו על הנסיעה הזו, כי רבי ישראל היה קודם לכן ברוסיה, בה התגוררו אז כשלושה מליון יהודים יראים ושלמים, וכל הרוחניות היתה שם על הצד היותר טוב, ולמה זה עזב מקום תורה ויראה והלך אל פריז, מקום שכולו חרב ושמים מתורה?! אבל רבי ישראל הרגיש בעצמו שהוא יכול לפעול אצל אחרים ולתקן את המצב, ואם לא יעשה את זה יתבע על זה בשמים. לכן למרות זקנותו וחולשתו, עזב את כל המשפחה שלו ואת כל התלמידים ונסע לכמה שנים לפריז, והתאמץ הרבה כדי לרומם שם את קרן התורה והיראה. הוא מסר שם שיעורי תורה לסטודנטים באוניברסיטאות, הביא רב לעיר שיידאג לעניני היהדות של העיר כמו שחיטה כשרה ומקוואות, ופעל שם גדולות ונצורות. את כל זה עשה לבדו ובעצמו, והסיבה לכל זה כיון שידע שדבריו נשמעים והוא יכול לפעול שם עבור כבוד ה' יתברך.

נמצינו למדים על גודל חובת ההוכחה, אבל יחד עם זאת צריכים לדעת איך להוכיח, וזו סוגיא קשה היא. כבר רבותינו בערכין (ט"ז ב') העירו שלא כל אחד יודע איך להוכיח. ועל זה הביאו את הרמז הזה 'כתית למאור ולא כתית למנחות', כתית הוא מלשון כתישה, כמו שפירש רש"י. כלומר, כשאדם בא להגיד דברי תוכחה המשברים וכותשים את האדם, הוא צריך להגיד את זה 'למאור', בהארה, במאור פנים ובחיוך, 'ולא כתית למנחות', יש אחד ש'מנחת' על השני מילים קשות המשברות את לבו ומשפילות אותו עד עפר, ולא יצא דבר טוב מתוכחה שכזו.

וכבר אמר הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בזמנו, לפני למעלה ממאתים שנה, 'בדורינו - לשון קשה אינה נשמעת'. ומאז ועד עכשיו עברו הרבה שנים, ובזמנו כל שכן שלשון קשה אינה נשמעת. אמנם על אדם להוכיח את מי שעובר על מצוות ה', אבל עליו לדעת איך להוכיח, במאור פנים ובחיבה, באופן שהדברים יתקבלו ויעשו פרי לטובה.

הוא מה שביאר רבינו האלשיך הקדוש זצ"ל (הובא בפרדס יוסף ויקרא י"ט י"ז) את הפסוק (משלי ט, ח) 'אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויהבך'. 'אל תוכח - לץ', כשאתה בא להוכיח מישהו, אל תשפיל אותו ותאמר לו 'אתה לץ! אתה רשע! ישרפו אותך בגיהנם על גחלים... מי יכול לשמוע דבר כזה שהולכים לעשות ממנו קציצות, ועוד ועוד רעיונות מן המטבח?!... שום דבר לא יצא מתוכחה כזו. אם כן, איך תוכיח את חברך כאשר אכן צריך להוכיח אותו?! - 'הוכח לחכם ויאהבך', תבוא אל חבר שלך ותגיד לו, 'הרי אתה חכם גדול! אתה בר דעת

ומבין את אשר לפניך, ואם כן איך יכול להיות שאתה מתנהג כך?! הרי זה לא מתאים לך! ודברים כאלו נח לאדם לשמוע. החבר אומר לעצמו 'הרי הוא לא משפיל אותי, אדרבה, הוא מרומם אותי, וכדאי ונכון לי לשמוע את מה שהוא אומר'.

אין הכוונה שצריך להחניף לו ולומר לו שהוא חד בדרא או חד גדיא... אבל המכוון הוא שהמוכיח יבוא אל חברו באהבה ובחיבה, ויחשוב מה הדרך הנכונה למצוא את המסילות ללבו. כי אם אדם בא לחבר שלו ומוכיח אותו בצעקות ובזיונות, ומזהיר אותו שיטגנו אותו ויבשלו אותו בבישול אחר אפיה ובאפיה אחרי בישול, הוא לא ישמע לו ויאמר 'די לי בצרות שיש לי כבר עכשיו, אל תוסיף לי עוד'.

טעם ריבוי הצרות וחסורים שבדור שלנו

עוד ביאור מבארים במה שאמרו רבותינו 'כתית למאור ולא כתית למנחות', כי כל אחד עובר במשך החיים תקופות לא פשוטות, ותמיד באים על האדם תלאות שונות ומשונות. פעם זה יכול להיות בענינים הכלכליים, כאשר הפרנסה של האדם היא דחוקה והוא כבר לא מצליח להתפרנס בכבוד, ופעם זה יכול להיות בעניני הבריאות, כאשר קודם הרגיש טוב והיה בריא וחזק, ועכשיו הוא אינו מרגיש טוב, הוא חלש ומתעייף מהר, סובל מכאבים פה ושם, וכיוצא בזה.

'הצור תמים פעלו צדיק וישר הוא' (דברים לב, ד). כל צרה וכל תלאה באה לאדם עם חשבון מן השמים, והכל בא בצדק וביושר. וכתב רבינו יונה זצ"ל (שערי תשובה ש"ב אות ד) שאדם היה צריך להיות שמח ביסורים שלו כמוצא שלל רב, מפני שהם מכפרים את עוונותיו ומקלים ממנו הרבה עונשי שמים לעולם הבא. וכך פירש הסטייפלער זצ"ל את דברי הגמרא בברכות, שאמורא שאל את חבריו 'חביבין עליך יסורין' והוא ענה לו 'לא הן ולא שכרן'. ביאר הסטייפלער: 'לא הן', לכתחילה אנחנו לא רוצים יסורים כיון שקשה לעבוד את ה' יתברך כשיש יסורים. אדם שיש לו דוחק הפרנסה או שיש לו בעיות בבריאות, קשה לו ללמוד ולעסוק בתורה ותפילה כהוגן. אך עם כל זה, בשמים יש את החשבון הנכון והמדויק, ולפעמים צריכים לבוא על האדם יסורים כדי לכפר על עוונותיו ולזכר אותו לעולם הבא, ואם הם כבר באו על האדם - 'לא שכרן', אל תמיר אותם ואל תחליף אותם בשום שכר שבעולם.

ד. שמעתי מספרים, שפעם בא מישוה עם דלקת בעין אל רב גדול, כדי לקבל את ברכתו לרפואה שלימה. כשראה אותו הרב אמר לו, 'אוי ואבוי, דע לך שהדלקת שיש לך בעין היא מהעונות שלי'. האיש בעל הדלקת נבהל ואמר 'חס ושלום כבוד הרב, למה כבודו מדבר כך?! מה פתאום. הדלקת היא מהעונות שלי'. השיב לו הרב: 'אם זה היה מהעונות שלך העין שלך היתה יוצאת לגמרי...' על כרחך בודאי שזה משלי...

ובפרט רבים היסורים בדור שלנו שהוא 'דור המירוק'. וכך שמעתי מהגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל ששאל בשם החפץ חיים [ומצאתי את הדברים במאמר 'ציפית לישועה' שכתב החפץ חיים], מדוע בדור שלנו יש כל כך הרבה לחץ וכל כך הרבה דחק ויסורים, שכל יום קללתו מרובה מחבירו, ואין לך אדם שאין לו טרדות ותלאות שונות ומשונות.

והשיב החפץ חיים שהענין יתבאר על פי משל. מעשה היה בסוחר שפרנסתו היתה כדרך הסוחרים, והיה נוהג ללכת אל הסיטונאי הגדול ולקנות ממנו כמות גדולה של סחורה בזול, ואחר כך היה מוכר בחנות שלו את הסחורה ביוקר גדול יותר, ואת ההפרש היה מרוויח לעצמו ובוזה מתפרנס. אמנם כשהיה הסוחר מגיע אל הספק הראשי ומבקש לקנות כמות גדולה, לא תמיד היה לו את כל הסכום לשלם מיד, ולפיכך היה אומר לסיטונאי, 'חלק מן התשלום אתן לך עכשיו במזומן, וחלק תתן לי עליו אשראי, וכשבועוד חודשיים אגמור למכור את הסחורה בחנות, אשלם לך את יתרת החוב'.

הסיטונאי תמיד הסכים, כיון שכך הם כללי המסחר וכך נוהגים בכל המקומות, ובפרט אחרי שכבר הכיר את הסוחר הזה וידע שאפשר לסמוך עליו. וכך היה במשך שנים על גבי שנים, שהסוחר הזה היה מגיע אל הסיטונאי לקנות סחורה, חלק משלם במקום במזומן ועל החלק השני היה מבקש מהסיטונאי שיתן לו אותו בהקפה, ובעוד כמה חודשים ישלם אותו.

פעם אחת הגיע הסוחר כמנהגו אל הסיטונאי, לקנות סחורה. הוא מוציא את הרשימה ומבקש שיביאו לו כך וכך מוצרים, ואחרי שגמרו והביאו לו את כל הסחורה שביקש, עשה לו הסיטונאי את החשבון ואמר לו כמה עליו לשלם. הוציא הסוחר מכיסו חלק מן התשלום במזומן והניח על השולחן, ואמר 'את יתרת התשלום אשלם בעוד חודשיים, אחרי שאגמור למכור את הסחורה'. להפתעתו, הסיטונאי אומר לו: 'הפעם אני לא יכול לתת לך סחורה בהקפה, ואני רוצה את כל התשלום במזומן עד הפרוטה האחרונה'. הסוחר התפלא, 'מה קרה?! וכי אי פעם רימיתי אותך?! וכי ה'שקים' שלי חזרו?! הלא כבר עשרות בשנים אני קונה ממך סחורה ותמיד אני נותן לך חלק במזומן וחלק אתה זוקף עלי בחוב, ולמה עכשיו אתה רוצה את כל התשלום עד הפרוטה האחרונה מיד?!'

אמר לו הסיטונאי: 'פשוט. אני מתכנן לסגור את העסק שלי בעוד שבוע, ולעלות לארץ ישראל. לכן אין לי אפשרות לתת לך סחורה בהקפה, מפני שבועוד חודשיים אני כבר לא אהיה כאן. לכן אני רוצה שתשלם לי את כל מה שמגיע לי עכשיו במזומן'.

אמר החפץ חיים זצ"ל, כך הוא גם בעניננו. בדורות הראשונים כאשר עשו ישראל מה שעשו (חטא העגל וכו') ולא הלכו בדרך הישרה, אמר הקב"ה, חלק מהחוב שלהם אגבה מהם עכשיו, וחלק נוסף אגבה מהדורות הבאים. וכך היה במשך כל השנים כולם כאשר ישראל

לא עשו את רצון ה', היו באים על כל אחד מישראל אי אלו צרות ויסורים ובוזה היו פורעים לו חלק מהעוונות, ואת החלק הנוסף היו זוקפים בחוב, לדורות הבאים. וגם בדור שבא לאחר מכן, שגם אז לא היו כולם צדיקים וישרים, חלק מהחוב פרעו הם בעצמם, וחלק התגלגל לדורות הבאים. וכך במשך כל הדורות, חלק פרעו הם בעצמם, וחלק התגלגל הלאה לדורות הבאים.

אבל עכשיו, אמר החפץ חיים, אנחנו נמצאים בערב הגאולה. עכשיו סוגרים את העסק, וכשסוגרים את העסק אי אפשר עוד לתת בהקפה וצריכים לשלם את כל החוב מיד ובמזומן. זו הסיבה שבדור שלנו, דרא בתראה, יש כל כך הרבה צרות ומצוקות שונות ומשונות. אנחנו לא יכולים לדעת בדיוק מתי תהיה הגאולה, באיזה יום ובאיזה שעה, אבל כולי עלמא לא פליגי שאנחנו נמצאים ברגעים האחרונים קודם הגאולה, כמו שאנחנו יכולים לראות ולהבין מריבוי הצרות וריבוי הנסיונות, ומהמלחמה הנוראה הנשטת על כל דבר שבקדושה בדור הזה.

אך עם כל זה, למרות ריבוי ה'כתית' - ריבוי הצרות והתלאות שעוברות על ראשנו, מכל מקום תפקידו של הכתית הזה הוא להיות 'למאור', התכלית של כל היסורים הללו הוא להאיר לאדם, להביא אותו לידי כך שיוסיף בעבודת ה', שיוסיף שקידה על שקידתו, יוסיף יראת שמים וקנין המידות הטובות, ויפשפש וימשמש יותר במעשיו. 'ולא כתית למנחות', אין המטרה של היסורים שאדם יאמר 'יש לי כל כך הרבה יסורים, אני לא יכול ללמוד ולא יכול לקיים מצוות, אלך לי לנוח'.

ואדרבה, עכשיו שיש ריבוי של הצרות והתלאות מפני היותנו ערב הגאולה כמו שאמר החפץ חיים, על אדם להתאזר בעוז ובגבורה ולהתאמץ במשנה תוקף לעסוק בתורה.

אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה

ויתירה מזו, רק על ידי עסק התורה, תבוא הגאולה. וכך לימד אותנו קדוש ה' רבי חיים בן עטר זצ"ל בחיבורו 'אור החיים' על הפרשה שלנו, שרק באמצעות ריבוי בעסק התורה נוכל להביא את הגאולה.

האור החיים שואל, הלא זאת ידוע שכלל ישראל עברו ארבע גלויות, ועכשיו אנחנו נמצאים בגלות הרביעית, גלות אדום. ורבותינו בזהר הקדוש (זהר חדש פרשת בראשית) ביארו שמכל גלות וגלות יצאו ישראל בזכות מישהו אחר. מגלות מצרים נגאלו ישראל בזכות אברהם אבינו, מהגלות השנייה נגאלו ישראל בזכות יצחק אבינו, והגלות האחרונה, הגלות שאנחנו נמצאים בה עכשיו שהיא עמוקה כההום, וכבר קרוב לאלפים שנה עברו מאז חורבן בית המקדש, ומאז כלל ישראל הלך מדחי אל דחי, מפוזר ומפורד בכל העולם כולו, עם

גירושים, פרעות, פוגרומים התבוללות רח"ל וצרות רבות אין סוף, ועל כולנה השואה האיומה שהיתה בדור האחרון, ודם ישראל נשפך כנהרות. בזכות מי נגאל מהגלות השחורה הזו? - בזכות משה רבינו.

אם כך שהגלות שלנו תלויה בזכותו של משה רבינו, אומר האור החיים הקדוש, מתעוררת כאן שאלה גדולה. הלא משה רבינו נקרא 'רעיא מהימנא', - הרועה הנאמן, שכל חשקו וכל רצונו הוא לדאוג לעדר שלו, וכל מגמתו להיטיב לישראל. ורבותינו אמרו בתנחומא (סוף פרשת ואתחנן) 'אמר משה, מאה כמשה ימותו ואל תאבד נפש אחת מישראל'. ובגמרא במנחות (סה.) אמרו 'משה רבינו אוהב ישראל היה'. ואכן אנחנו רואים את אהבתו של משה לישראל מהרגע הראשון ועד הרגע האחרון, קודם פטירתו. מהרגע הראשון - בזמן שמושה רבינו גודל בביתו של פרעה, ולכאורה לא חסר לו שם דבר. הוא גודל כמו נסיך בבית המלך, יש לו את כל מה שצריך ואין לו שום דאגה וטרדה. ויותר מזה, הוא אמור להיות יורש העצר של פרעה, ולהיות מלך אחריו. מה היה מצופה ממנו? - לכאורה, לצאת לשיט תענוגות עם היאכטה בנילוס, לעשות ציד תנינים וכדומה... ועם כל זה, מה הוא עושה? - יוצא אל אחיו, אל בני ישראל השבורים והרצוצים, ומסייע להם בעבודת הפרך בגופו, ואומר להם 'מי יתן מותי תחתיד', ו'נתן עיניו ולבו להיות מצטער בצרתן של ישראל'.

ובאמת זו היתה הסיבה שמשה רבינו נבחר להיות הרועה של כלל ישראל, בגלל מסירותו לאחיו. ואכן במשך כל השנים הללו שמשה רבינו מנהיג את ישראל, בכל פעם שעם ישראל עושה מה שעושה וחוטא, משה רבינו עומד בפרץ להשיב חמתו של ה' מהשחית. כך היה במעשה העגל שמשה רבינו עומד ובוכה ומעורר רחמי שמים בכל מה שיכול, מביא לעזרתו את האבות הקדושים, וטוען כל טענה שיכול לטעון, שיהיה חילול ה' וכיוצא, כמו שאמרו רבותינו (ברכות לב.). וכך היה גם במעשה המרגלים שהיה חרון אף ה' גדול, ושוב עומד משה רבינו ומחלה את פני ה' שישלח לישראל. כך גם במעשה קרח וכך בכל הנסיונות שניסו ישראל במדבר, תמיד עומד משה רבינו במסירות נפש של ממש ודואג לישראל.

אם כך, אומר האור החיים הקדוש, יש להקשות, וכי משה רבינו, שהשבוע הזה בו' אדר יום פטירתו, לא רואה מה עובר על בית ישראל?! הוא, שכל כך היה מסור לישראל, שנקרא 'רעיא מהימנא' ומסר את נפשו בעבור ישראל ארבעים שנה, לא שת את לבו לכל הסבל, הצרות והרדיפות שעוברות עלינו?! כל כך הרבה אלמנות ויתומים יש! לא אכפת לו מהם?! חס ושלום. אין ספק שאבותינו רואים את הסבל שאנחנו עוברים, ורבותינו אמרו בזהר הקדוש שאבותינו עומדים בשמים ומתפללים עלינו. ואם כן, למה הוא לא בא לגאול אותנו?! הרי הגלות הזו תלויה בזכותו של משה רבינו! הוא זה שיכול לבוא ולהוציא אותנו מן הגלות השחורה הזו, ולמה אינו מגיע?!

וכך לשונו של האור החיים הקדוש: יתבאר הכתוב על דרך מאמר רבותינו הובא בזהר חדש (פרשת בראשית ח'), ארבע גלויות גלו ישראל וכל אחד מהם נגאלו בזכות אחד. גלות ראשונה נגאלו בזכות אברהם אבינו ע"ה, גלות שניה בזכות יצחק אבינו, גלות שלישית בזכות יעקב וגלות רביעית תלוי בזכות משה רבינו ע"ה. ואם כן שהגלות הרביעית היא בזכות משה, משה שאוהבן של ישראל היה, איך לא בא לגאול אותנו ולהוציא אותנו מהחושך הגדול בו אנחנו נמצאים!! **והתשובה**, אומר האור החיים הקדוש, ולזה, פירוש, מחמת הדבר הזה נתארכה הגלות, הרי אנחנו עומדים ושואלים, 'משה, היכן אתה!! מדוע אינך בא לגאול את ישראל!!' אך לזה התארכה הגלות כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצוות אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה.

הדברים האלו נוקבים את הלב עד בית חללו. 'אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה', אומר האור החיים. לא כתוב כאן שמשה רבינו לא יכול לגאול את ישראל, ובודאי אם היה רוצה היה יכול לגאול אותנו, אבל הוא לא חפץ ולא רוצה לגאול את ישראל כשהם בטלים מן התורה.

כאשר היה מעשה העגל, עמד משה רבינו בתפילה ובתחנונים עבור ישראל והושיע אותם. כשהיה חטא המרגלים ושאר הנסיונות שניסו ישראל, עמד משה רבינו ואמר 'מוטב יבוא החץ בי, ואל יפגע במי מ'ישראל', והעביר את רוע הגזירה. אבל כשיש ביטול תורה!! - 'אדעתא דהכי לא קבילת עלי'. בזה, אומר משה רבינו, אני לא מעוניין. אם יש את עסק התורה ביד ישראל, מיד יבוא משה, שהוא מנחיל התורה לישראל. אבל אם ישראל מבטלים את התורה, אין משה רבינו רוצה לבוא לגאול את ישראל.

וזה שרמז הפסוק, מומשיך האור החיים - באמרו 'ואתה תצוה את בני ישראל', כמו שאמר בספר תהלים (צא, יא) 'כי מלאכיו יצווה לך', כלומר לשון שילוח, שכאשר ישראל יעסקו בתורה אז 'ואתה תצוה את אל בני ישראל' ותבוא לגאלם, או על דרך אמרם ז"ל 'אין צו אלא מלכות' כי הוא ימלוך עלינו לעתיד לבוא, אבל תנאי יש בדבר שישראל יעסקו בתורה, וזה הוא אמרו 'ויקחו אליך שמן זית זך', ירמוז אל התורה שנמשלה לשמן, מה שמן מאיר לעולם כך התורה מאירה לעולם.

כח התורה לשמור ולחגן על ישראל

הפסוק אומר (ישעיה י, כו) 'חובל עול מפני שמן', כלומר, העול שעל גב הבהמה, שהוא דבר שעשוי ברזל, חובל ונשבר מפני השמן. מה זה העול ומהו השמן? דרשו רבותינו בסנהדרין (צד:), 'חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות'. בזמן שסנחריב בא עם הצבא האדיר שלו ועשה מצור על ירושלים, והיה

זה צבא עצום שכלל מאה שמונים וחמש אלף מפקדים, שכל אחד מהם פיקד על פלוגה של חיילים, כמו שאמרו רבותינו (סנהדרין צה:). מי יכול להלחם אתם?! אין לחזקיה סיכוי בדרך הטבע לנצח אותם. אבל הוא אכן ניצח! בזכות מה? - בזכות שמנו שהיה דולק בבתי מדרשות. איך השמן יכול לשבור עול, העשוי מברזל?! - כי זהו כח התורה, 'וכפטיש יפוצץ סלע'.

חזקיה לא ויתר על ביטול התורה, ונעץ חרב בבתי המדרשות ואמר 'כל מי שלא עוסק בתורה ידקר בחרב'. מדוע נעץ דוקא את החרב?! - מפני מה שאומרת הגמרא במסכת שבת (לג.) ש'חרב בא לעולם מפני ביטול תורה'. פונה חזקיה לישראל ואומר, מי מכם שלא עוסק בתורה, גורם לישראל צער ומביא עליהם חרב, מלחמות ופיגועים, ולכן, אומר חזקיה: או שאתה בא לעסוק בתורה, או שתדקר בחרב, שהרי 'דלא יליף - קטלא חייב' (אבות א, יג).

ובאמת עלה הדבר בידו של חזקיה, וכמו שאומרת הגמרא (סנהדרין צד:) שהלכו ובדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו **תינוק או תינוקת** אחת בישראל שלא היו בקיאים בכל דיני טומאה וטהרה, שאלו הם הדינים הכי עמוקים וקשים שיש בתורה. וכאשר כלל ישראל עוסקים בתורה, ממילא נבקע ונשבר העול הזה של סנחריב, וכמו שמספרת הגמרא שבאמצע הלילה, בזמן שהתפלל חזקיה לפני בורא עולם שיושיעם, באו מלאכים ממרום אל המחנה העצום של חייליו של סנחריב, והמיתו אותם. אך? - שרו להם שיר ערש... על ידי שהמלאכים שרו, יצאה נשמתם של כל חיילי סנחריב. רק סנחריב נותר לפליטה, ובבוקר כשקם מצא שאין מי שיעשה לו קפה... הוא רואה את כל המחנה האדיר שלו מוטל מת. אז ברח סנחריב לביתו והרגו אותו בניו, וכמו שמספרת הגמרא את כל המעשה.

הגאולה תלויה בעסק התורה

זה הוא השמן שחיבל את עולו של סנחריב, וזהו השמן זית זך האמור כאן בפרשה. ואם יהיה אצל כלל ישראל את עסק התורה, ממילא 'ואתה תצוה את בני ישראל', יבוא משה רבינו ויגאל אותנו. אבל אם אין בידינו את עסק התורה, אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה. ומסיים האור החיים: ודקדק לומר 'זך' שצריכים לעסוק בתורה לשמה בלי שמרים שהם לקנטר ח"ו או להתגדל וכדומה, אלו הם שמריה.

אנחנו לא מתייאשים מהגאולה חלילה, וכולנו מצפים ומייחלים לגאולה השלימה במהרה. עלינו לדעת, שבנו תלוי הדבר. המשפט הזה של האור החיים הקדוש צריך להיות לנגד עינינו כל הזמן 'אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה', ואם אתה רוצה להיות מועיל ועוזר לבית ישראל, ואין לך עזרה גדולה מזו לקרב את הגאולה, בוא ותרבה בעסק

התורה. תקים שיעור תורה, תבוא לשיעור תורה, ותוסיף קביעות לתורה, תגדל בנין לתורה, תהיה תמכין דאורייתא. זה מה שיביא לנו את הגאולה התלויה במשה רבינו, וזה מה שיסלק מאתנו את החרב ואת כל הצרות כולם.

רבי נסים גאון ז"ל בהקדמת ספרו כותב שתקופת הנבואה היתה בישראל משך אלף שנה, מאז שהוקם המשכן בשנת ב' אלפים תמ"ח ועד שנפטרו הנביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי. מלאכי הוא עזרא (תרגום יונתן מלאכי א' א', ומגילה ט"ו א'), והוא הנביא האחרון שהתנבא לישראל, וכך מסיים הנביא מלאכי את דבריו האחרונים אל ישראל, בפסוק האחרון החותם את תקופת החזון לבית ישראל (מלאכי ג, כג): **"הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם"**, לא כתוב אליהו אלא אליה, ופירש רש"י (סוף פרשת בחקותי) שזו"ו זה נטל יעקב אבינו למשכון מאליהו הנביא עד שיבוא לבשר לישראל על הגאולה, וזהו שאמור "זכור את בריתי יעקוב", יעקב לא נאמר אלא יעקוב, מלא וא"ו. ואם כן נמצא, שהנביא כאן מתנבא על בואו של אליהו הנביא לבשר לנו על הגאולה האחרונה והשלמה.

ובפסוק אחד קודם לכן (מלאכי ג, כב) מתנבא הנביא ואומר במה בואו של אליהו תלוי: **"זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב"**, אם תזכרו את התורה שנתתי לכם על ידי משה, תלמדו ותעסקו בתורה, אזי **"הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא"**. ורבינו החפץ חיים זיע"א בספרו זכור למרים (פרק י"ח ועוד) דייק מלשון הכתוב שאמר **"הנה אנכי שולח"** ולא אמר **"הנה אנכי אשלח"**, כי מיד בזמן שישאל יקבלו על עצמם את התורה ויעסקו בה כראוי, בו ברגע כבר שולח הקב"ה את אליהו הנביא ומבשר לנו על הגאולה, בלי שהות כלל. אבל אם חלילה לישראל מתרשלים מעסק התורה, אם הם שוכחים ואינם מקיימים את הציווי הזה של **"זכרו תורת משה עבדי"**, אזי אין משה רבינו חפץ לגאול בטלנים מן התורה. ואין זה רק עונש, אלא הענין הוא שאם כלל ישראל לא עוסקים בתורה, אין למי ולמה להביא את הגואל.

עסק התורה בשמחה ובאהבה

וכשכותב האור החיים ש'אין משה רבינו חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה', אין הכוונה רק לאותם אלו שלא פותחים ספר מ"מיהם. יש כאלו שכן באים לבית המדרש ללמוד, ועם כל זה הם באים בצורה ובסגנון של בטלנים. אחד מגיע לשיעור, ואחרי כמה דקות מתחיל להתלונן ש'מידי חם כאן' והוא מחליט שהוא צריך לצאת החוצה לחמש דקות לשאוף אויר צח. וכשהוא אומר שהוא יוצא לחמש דקות, אתה יודע שהוא יחזור עוד שבוע... ופעם אחרת הוא מתלונן 'כל כך קר כאן, למה הגבאים לא מתחשבים בנו?!' הם רוצים שאקבל דלקת ריאות?!...! וכך בכל פעם יש לו תירוצים ותואנות, ובסופו של דבר הוא נמצא

בטל מן התורה. ואם פעם אחת לא חם ולא קר לו, אז הוא מחליט שעכשיו זה זמן מצויין לישון, והקול של הרב שמוסר את השיעור זה ממש כמו שיר ערש בשבילו... ואם גם להרדם הוא לא מצליח, אז אתה רואה אותו שהוא מתפלל בשקט 'אנא ה' הושיעה נא.. תשלח לי מהר את רבי חנניא בן עקשיא, נעשה קדיש ונגמור'... ואם הרב שמוסר את השיעור מאריך בשתי דקות, הוא כבר לא רגוע וחושב איך להעיר לרב על זה... וכדומה.

זה גם סוג של 'עם בטלנים מן התורה'. כי גם אחד שלומד אסור שזה ירגיש לו 'כבד', ואסור שיהיה שרוי במין קדרות כשהוא עוסק בתורה. על אדם לאהוב את התורה, ולהכיר במעלתה. עליו לדעת ש'מרבית תורה מרבית חיים', וכשהוא עוסק בתורה הוא צריך להיות שמח ומאושר, 'הנה, זכיתי ודף חומש או דף גמרא מונח לפני, מה שרבים לא זכו לזה. ועכשיו כשאני עוסק בתורה הקב"ה נמצא פה על ידי ואני עושה לו נחת רוח', וכמו שאמרו רבותינו (תמיד לב, ב) שכל העוסק בתורה שכינה כנגדו. מעט מן המעט מהנבראים זכו לעשות כזה נחת רוח לבורא יתברך, ואיך יתכן שאדם שבא לעסוק בתורה יבוא קודר ועצוב?! שיעור תורה זה לא טיפול אצל רופא שיניים, שעל אדם לעשות כל מיני קולות ואנחות... כשאדם מגיע לשיעור תורה או כשהוא בא ללמוד עם חברותא עליו להיות שמח ומאושר כמוצא שלל רב, וכמו שאמר הכתוב (תהלים קיט, קסב) 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב', וכך כתב הפלא יועץ (ערך שמחה) "על כל מצוה ומצוה שעושה יגיל וישמח יותר ויותר ממוצא שלל רב".

מה זה 'כמוצא שלל רב'?! - המפרשים המשילו את זה לאחד שיצא לטייל לבדו על שפת הים לשאוף אויר צח. הוא הולך שם לבדו, ונהנה לראות את גלי הים הרגועים, שמשרים עליו רוגע ושלוה. והנה לפתע הוא מבחין שבין גלי הים צף ארגז גדול, והגלים נושאים אותו עמם לעבר החוף. הוא עומד ומביט בארגז כמו מהופנט דקות ארוכות, וגלי הים מקרבים את הארגז יותר ויותר, עד שאחד הגלים נושא עמו את הארגז הישר אל כפות רגליו.

האיש מתרגש, ומתחיל לחשוב ולחלום מה יש שם בתוך הארגז. ארגז גדול זה היה, בשיעור חזון איש... הוא בודק סביביו ורואה שאין שם אף אחד מלבדו, וגם מס הכנסה לא שם, כך שהוא יכול לפתוח את הארגז בלי חשש... הוא פותח את הארגז בסקרנות, ועיניו מסתנוורות מברק היהלומים הרבים אשר אצורים בקרבו. כסף וזהב, מרגליות ואבנים טובות. בן רגע הפך לעשיר כקורח.

האיש הזה, היאך מרגיש עכשיו? - שמח שמחה עצומה. אי אפשר לתאר בכלל את שמחתו, ואין ספק שזהו היום המאושר בחייו.

דף גמרא - שווה אלף אלפים יותר מהארגז הזה. ועכשיו נשאל את עצמנו, מתי אנחנו שמחים יותר, כשאנחנו מוצאים שטר של עשר שקל ישן, או כשאנחנו פוגשים את דף

הגמרא?! - וזה הדבר שמוטל עלינו, לחזק בקרבנו את היקר ואת הערך לכל דף גמרא שאנחנו לומדים ולכל שיעור תורה שאנחנו משתתפים בו, לחדד בעצמנו את ההבנה כמה דבקות בבורא זה נותן לנו וכמה נחת רוח זה עושה לה' יתברך. וכמה זה מועיל מגן ומציל את כל אחינו בית ישראל מכל מיני פגעים ומרעין בישין רח"ל. ומי שאכן עושה את זה ומחזק בעצמו את האהבה לתורה ואת השקידה והעסק בה, מפקיע את הטענה הזאת ש'אין הקב"ה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה', ומקרב את הגאולה.

לכל אחד יש תירוצים והסברים. הרב'ה שלי ע"ה היה אומר שיש ליצר הרע 'מסכת תירוצים', ואי אפשר לעשות עליה 'סיום' אף פעם, כי היא לא נגמרת... על כל שאלה שתשאל אותו 'למה לא באת לשיעור', כבר יש לו עשרה תירוצים מוכנים... התירוצים האלו לא יעזרו לנו, ואין משה חפץ לגאול עם בטלנים. וזה הנדרש מאתנו, **להתאמץ** על התורה ולעמול בה, וזהו ה'כתית למאור' שנכתוש ונפקיר עצמנו על התורה, וכמו שממשיך האור החיים ומבאר: ואמר עוד 'כתית' פירוש שצריכין לעסוק בתורה ולכתת גופם וכוחם עליה על דרך אומרו (במדבר יט יד) **זאת התורה אדם כי ימות באהל**, ודרשו רבותינו (ברכות סג:) שיהיה אדם ממית עצמו על התורה. וכמו שהזכרנו - לא די לבוא לשיעור ולקביעות הלימוד שלנו, אלא עלינו לעשות את זה בחשק ובאהבה, וכאשר נעסוק בתורה ובמצוות בשמחה ובאהבה, אז וודאי שמשנה רבינו חפץ לגאול את כלל ישראל העוסקים בתורה מהגלות השחורה הזו. זו היא הדרך היחידה לקרב את הגאולה, ובזה נזכה שיבוא משה רבינו וימלוך עלינו במהרה בימינו, וה' יהיה בעזרנו אמן ואמן.

חידו"ת פרשת תצוה

א. בענין רבוע יהיה האמור במזבח הזהב

שמות (כ"ז א'): "ועשית את המזבח עצי שטים, חמש אמות ארך וחמש אמות רחב רבוע יהיה המזבח, ושלש אמות קמתו", הרי שמזבח הנחשת רבוע היה, וכל גם כתבה התורה לקמן (ל' א') גבי מזבח הזהב: "ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים תעשה אתו, אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה, ואמתים קמתו ממנו קרנותיו". [וכאן לא כתבה התורה רבוע יהיה "המזבח", כדכתבה גבי מזבח הנחשת, ועיין].

ונתעוררתי לדקדק דאם מזבח הקטורת אמה ארכו ואמה רחבו היינו רבוע, ומדוע צריך לכתוב "רבוע יהיה".

וראיתי לרבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם שהביא שכבר חז"ל עמדו בדקדוק זה במדרש במדבר רבה (פ"ו ס"ג) עיין שם, וגם ראיתי שבספר של"ה הקדוש שם (פרשת תרומה ופרשת לך לך) עמד בזה ועיין שם מה שכתב לפי דרכו בקודש, ועיין גם למר בריה בספר ווי העמודים (פרק שביעי) ואכמ"ל.

ובספר הכתב והקבלה שם כתב: "רבוע יהיה, כיון שאמר שהמזבח יהיה ארכו חמש אמות ורחבו חמש אמות, כבר ידענו שהוא רבוע, ולמה חזר ואמר רבוע יהיה, אבל בא להורות דשיעור ארכו ורחבו אינם מעכבים, ואפילו אמה על אמה כשר, דעיקר ההקפדה שיהיה רבוע, ואם אינו רבוע פסול, וכן מה דאמר ושלש אמות קומתו, לא בא להורות רק עיקר חיוב קומת המזבח, דעל כל פנים צריך להיות קומתו שלש אמות כשיעור קומת איש, ובאמת היה המזבח גובה עשר אמות כרבי יוסי [בזבחים נ"ט ב'] דהלכתא כוותיה, עיין רש"י ורלב"ג עכ"ל.

וגם הגאון הנצי"ב ז"ל בפיושו היקר העמק דבר שמות (כ"ז א') הרגיש ועמד בזה וכתב: "רבוע, הרי זה מיותר שהרי כתיב חמשה על חמשה והיינו רבוע. וכאן במזבח החיצון אפשר ליישב בפשיטות משום דלדורות לא היה השיעור הזה כלל, רק הריבוע היה לעולם, כדאיתא בזבחים (ס"ב א') משום הכי כתב רבוע ללמד לדורות.

אבל להלן במזבח הפנימי דכתיב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה, אי אפשר ליישב כן דהא לעולם נמי היה זה השיעור.

אלא בא ללמד שלא יהי פגום כל שהוא, כדאיתא שם דמזבח פגום פסול משום שכל מזבח שאין לו כו' רבוע פסול. והא דאיתא בזבחים (נ"ט ב') דרבוע רבוע לגזירה שוה אינו מן היתור, אלא כך גמר גזירה שוה, ואף על גב דבמדרש במדבר רבה (פ"ו ס"ג) לא משמע הכי".

ומתבאר בדברי הגאון הנצי"ב ז"ל דמזבח הזהב לעולם נשאר בשיעורו זה של אמה על אמה, ובעניויות נעלם ממני מדוע לא הזכיר דברות רבינו הגר"א ז"ל הידועים בספר אדרת אליהו מלכים א' (י' כ') שכה כתב: "ויצף מזבח ארז לפי שהמזבח שעשה משה לא היה רק אמה

על אמה ורצה להוסיף עליו עוד אמה שיהיה כפול כשל משה שכל המקדש היה כפול ששים על עשרים והמשכן [דמשה] היה עשר על שלושים לכן ציפה התוספת בארו ואחר כך ציפה על הארו בזהב כדמפרש לקמן" עכ"ל.

הרי שחידוש ורו גדול גילה לנו הגר"א ז"ל שמקדש שלמה היה כפול ממשכן דמשה, ולכן גם שינה מידת מזבח הקטורת שעשה משה, ועם שלפי זה היה המזבח שוב רבוע, מכל מקום אינו כדברי הנצי"ב ז"ל שלא נשתנה שיעורו של מזח הקטורת ודוק.

איברא שקשה מההיא דיומא (נ"ט א'): "בהא קא מיפלגי, מר סבר סביב דמזבח פנימי כסביב דמזבח החיצון, ומר סבר כוליה מזבח פנימי במקום חדא קרן דמזבח חיצון קאי", ופירש רש"י ז"ל: "במקום חדא קרן, שהקרן של חיצון אמה על אמה", ועיין גם בפירוש רבינו אליקים ממגנצא ז"ל ליומא שם (דף קפ"ג) עיין שם.

וכבר ראיתי בהגהות הגאון רש"ש ז"ל יומא שם שכה כתב: "מכאן קשה לי על ביאור הגר"א ז"ל מלכים (כנ"ל) דשלמה הוסיף עוד אמה על מזבח הפנימי שיהיה כפול וכו', ומסתמא גם בבית שני עשו כן, ועוד דלקמיה אמרין שגם במקדש ראשון כהן גדול אחד עשה כן ומטעם זה עצמו", וצ"ב.

ומצאתי בברייתא דמלאכת המשכן (פ"ז ה"ג): "אף על פי שעשה שלמה תבנית כל הכלים תבנית הארון לא עשה, שנאמר ויבואו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון".

וביאור הדברים שעם ששלמה עשה כל הכלים למקדש, מכל מקום ארון העדות לא עשה והשתמש בארון דמשה שעשאו בצלאל.

וראיתי לרבינו הגדול מרן הגר"ח ק"שליט"א בפירושו היקר על ברייתא דמלאכת המשכן שם (דף מ"ה) שכה כתב: "עשה שלמה תבנית כל הכלים, משמע שגם מזבח הזהב עשה שלמה, ובספר מלכים א' (ד' מ"ה) כתוב ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית ה' את מזבח הזהב ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב, ואמרו במנחות (צ"ט א') דהיינו השלחן של משה ע"ש, ולכאורה משמע דגם מזבח הזהב היה של משה.

ובספר מלכים א' (ו' כ') כתוב "ויצף מזבח ארז", ופירש רש"י ז"ל: "הוא מזבח הקטרת, ותמיה אני ומזבח של משה למה נגנז", ואין לפרש דעל מזבח הקטרת דמשה ציפה ארז, שהרי אין לו להיות יותר מאמה על אמה, ובאמת הגר"א ז"ל בביאורו למלכים שם כתב שהוסיפו על של משה, וכוונתו שהוסיף ארז חצי אמה משני צדדיו כדי שיהיה שתי אמות על שתי אמות, ואחר כך צפהו זהב ככתוב שם (פסוק כ"ב) וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב, וצ"ע אם גם בגובהו הוסיף. **אך** ברמב"ם הלכות בית הבחירה (פ"ג ה"ז) לא נראה כן שפסק דמזבח הזהב צריך להיות אמה על אמה, וצ"ע, וביומא (נ"ט א') איתא כוליה מזבח פנימי במקום חדא קרן וכו', משמע קצת דגם במזבח ראשון היה אמה על אמה" עכ"ל.

וובה לכוין לתמיהת הרש"ש ז"ל וכנ"ל, ויש לדקדק בלשון קדשו שליט"א מדוע אפקיה בלשון משמע "קצת". שוב ראיתי בהוספות בסוף הספר שם שכבר ציין לדברי הרש"ש ז"ל הנ"ל, וכתבתי למזכרת ועוד נעניין בה אי"ה.

ב. בענין ונתת ונתתה מלא וחסר

שמות (כ"ה כ"ג): "ועשית על החשן שתי טבעות זהב, ונתת את שתי הטבעות על שני קצות החשן, ונתתה את שתי עבתת הזהב על שתי הטבעת אל קצות החשן".

ובס"ד נתעוררתי מדוע קרא קמא נקט ונתת בלא אות ה' אחרונה, וקרא בתרא נקט ונתתה עם אות ה' באחרונה, וכזאת תמצא עוד הרבה בפרשת תרומה ותצוה שפעם כתוב ונתת ופעם כתוב ונתתה.

ובכ"ר לימדנו רבותינו על הכתוב בספר שמות (ג' י'): "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה", שגם שם היה לו לכתוב ועתה לך ואשלחך, אבל הוציאו הכתוב באות ה' יתירה לכה ואשלחך דקא משמע לך אתה ולא אחר, וכדרשת חז"ל במדרש שמות רבה (שם פ"ג ס"ג): "אם אין אתה גואלם - אין אחר גואלם", ועיין שם בהגהות הגאון רד"ל ז"ל (אות ז'), ובפירוש מהרז"ו ז"ל, ועיין בירושלמי סוכה (פ"ד ה"ג) ובמדרש ויקרא רבה (פ"ט ס"ג) ובמדרש תהלים (פרק פ') שמתבאר ויוצא שכל שבסוף תיבה נכתבה אות ה' יתירה ללמדנו בא "אתה ולא אחר" כנ"ל, וכמו שהאיר עינינו ולימדנו כן הגאון הנצי"ב ז"ל במקומות הרבה בפירושו היקר לתורה העמק דבר והראנו נפלאות בזה עיין לו בהעמק דבר בראשית ט"ו ט'. ל"א מ"ד. ל"ו י"ג ול'. ושמות ג' י'. י"ח כ'. ובמדבר י' כ"ט. כ"ג י"ג. ובהוספות להעמק דבר בראשית כ"ז ז' ול"ה. ובהוספות למדבר כ"ה ל"ג. כ"ד י"ג. ודברים כ"ג י"ד. וגם אני עני ברגליו אעבורה ועל פי זה ביארנו היטב דברים עמומים כדכתיבנא בס"ד בחיבורי אור משה (סימן י"ד), ובחיבורי טוב להודות ח"ב (סימן ד' דף י"ט), ובחיבורי מנוחת שלום ח"י (סימן נ"ג אות י"ב דף קע"ט), ובחיבורי תורת יעקב על התורה (סימן ל"ו) ועוד.

ואם כן יש לנו להבין ודעת מדוע בפרשת תרומה ופרשת תצוה בהרבה מקומות כתוב ונתת חסר, והם בכ"ט מקומות ככתוב במסורה גדולה (פרשת תרומה) ע"ש, ובשאר מקומות שם כתוב ונתתה עם אות ה' יתירה בסוף התיבה, ולפי שעה צ"ב, ועיין במנחת שי שמות (כ"ה כ"ד), ובמדבר (כ"ז י"ט), ויחזקאל (ד' ב'), ונחמיה (ט' ל"ה) ודוק ואכמ"ל.

ג. בענין בגדי כהונה דאהרן יהיו לבניו

שמות (כ"ט כ"ט): "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם, ולמלא בהם את ידם, שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו אשר יבוא אל אהל מועד לשרת בקדש".

ופירש רש"י ז"ל: "לבניו אחריו, למי שבא בגדולה אחריו: "למשחה, להתגדל בהם ולמלא בהם את ידם, על ידי הבגדים הוא מתלבש בכהונה גדולה: שבעת ימים, רצופין: ילבשם הכהן, אשר יקום מבניו תחתיו לכהונה גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול: אשר יבא אל אהל מועד, אותו כהן המוכן ליכנס לפני ולפנים ביום הכיפורים, וזהו כהן גדול שאין עבודת יום הכיפורים כשרה אלא בו: תחתיו מבניו, מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו".

מפשט המקראות מתבאר דכאשר מתמנה כהן גדול תחת אהרן הכהן ע"ה, הוא לובש בגדי כהונה דכהן גדול שלפניו, שהם בגדי הקודש אשר לאהרן, וכדכתיב "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו" ובהם מתלבש לכהונה גדולה, ולפי זה אין עושין לו בגדים חדשים.

ובם"ד נתעוררתי להבין שהרי כה כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות כלי המקדש (פ"ח ה"ד): "בגדי כהונה מצוותן שיהיו חדשים נאים ומשולש[נ]ים, כדרך בגדי הגדולים, שנאמר לכבוד ולתפארת, היו מטושטשין או מקורעין או ארוכין יתר על מידתו, או קצרים פחות ממידתו, או שסלקן באבנט ועבד עבודתו פסולה, היו משוחקין או שהיו ארוכים וסילקן באבנט עד שנעשו כמידתו ועבד עבודתו כשרה, כל בגד מבגדי כהונה שנעשו צואין אין מלבנין אותן ואין מכבסין אותן אלא מניחן לפתילות ולובש חדשים".

ואם כן אין יתכן שכל הכהנים הגדולים ילבוש את בגדי הקודש של אהרן, ואטו כולם היו באותו גודל, ולא היו שונים זה מזה, מהם רזים ומהם ושמנים מהם ארוכים וכו', ואיך יתאימו בגדי אהרן לכולם והם צריכים להיות מדויקים בתכלית לגוף הכהן שהרי אפילו אויר בין בשרו לבגד חוצץ, עיין זבחים (י"ט ב') ורמב"ם הלכות כלי מקדש (פ"י ה"ו), ובפרט שאהרן הכהן ע"ה גבוה היה עשר אמות כמו שהבאתי מפי ספרים וסופרים בחיבורי תורת יעקב (סימן ##) ע"ש, ולפי שעה לא ראיתי מי שדיבר בזה וצ"ב.

שוב מצאתי במחצית השקל או"ח (סימן שי"א) שכתב: "דמהידוע שמלבוש המתוקן לאדם אחד בקושי ימצא אדם שיהיו הבגדים כמידתו, כי זה ארוך וזה קצר, זה עב וזה שמן, וזה דל וזה רזה וכדומה ואם אחר ירצה ללבושן צריכים תיקון שיהיו כמידתו" ודוק.

ולומר שהיו מתקנים את הבגדים ומתאימים אותם לכהן הגדול הבא, ליתא, דאנן קיימא לן שאין מתקנים בגדי כהונה ועיין לגאון מהרי"פ פרלא ז"ל ביאורו לספר המצוות דרס"ח ח"ב (לאוין י"ב דל"ט ע"ב), ושו"ת עין יצחק ח"א (או"ח סימן ד' אות ו'), ועיין בספר המפתח על הרמב"ם הנ"ל (דף תרס"ט טור ג') בענין אם עבר תיקון ותפר בגדי כהונה אם כשרים ע"ש, והרי אפילו בבגדי כהונה שהתלכלכו אין מכבסם, ויש אומרים שאם עבר וכבסן לא מהני עיין בספר המפתח על הרמב"ם שם (דף תרס"ט טור ד') ואכמ"ל.

ובן לומר שכוונת המקרא "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם", הכוונה רק לארבעת בגדי הזהב של הכהן הגדול המיוחדים לו, אבל שאר ארבעת בגדי כהן הדיוט, שהם כתנת ומכנסים מגבעת ואבנט, אכן היו עושים לו לפי מידתו של הכהן הגדול החדש, ורק בגדי הזהב של אהרן היו עוברים לכהנים הגדולים הבאים אחריו - זה אי אפשר לאומרו שהרי אפוד ומעיל הם בגדים שהיה לובש הכהן הגדול, וזה בודאי תלוי בכל כהן לפי גדלו וארכו, שהרי המעיל היה "מצואר הכהן עד רגליו" כדכתב הרמב"ן ז"ל שמות (כ"ח ל"א) ועיין היטב בדברי הרמב"ם הלכות כלי מקדש (פ"ט ה"ג), ודוק היטב.

ותו הרי כתב הרמב"ם שם (פ"ח ה"ד): "בגדי כהונה מצוותן שיהיו חדשים, נאים, ומשולשים, כדרך בגדי הגדולים, שנאמר לכבוד ולתפארת", ומפורש שהיו חדשים ולא שבאו בירושה מכהנים שלפניהם, וקשה איך נבין הפסוק "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם".

ונראה שפירוש הפסוק "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם", שאין רצונו לומר שממש בגדי אהרן הכהן עצמו יהיו לבאים אחריו, אלא ובגדי קודש היינו כבגדי קודש שהיו לאהרן כך יהיו בגדים חדשים לכהנים הגדולים הבאים אחריו. [ואין הכי נמי ציץ וחושן היו מזמן אהרן הכהן ע"ה לכל כהן גדול הבא אחריו, ולא היו עושים ציץ וחושן מיוחדים לכל כהן גדול].

ולפי זה מה שכתוב "ובגדי" הקודש וגו', כאילו אמר "וכבגדי" הקודש וגו', דומיא לההיא דספר במדבר (כ"ח ו'): "עולת תמיד העשיה בהר סיני", ופירש רש"י העשויה בהר סיני, כאותן שנעשו בימי המלואים "עכ"ל, ובשפתי חכמים כתב: "רוצה לומר כיון שכתוב העשויה בהר סיני משמע שכבר נעשו בהר סיני, וכיון שכבר נעשו למה צריכין לעשות כאן, ומתרץ כאותן וכו', כלומר דמגיה הפסוק והוי כאילו כתיב כהעשויה בכ"ף הדמיון". וכיוצא בזה בירמיה (ה' ח') סוסים והכוונה כסוסים עיין מצודת ציון שם, ומינה נמי שבגדי הקודש הינו וכבגדי הקודש, ועיין.

מערכות

לא תחיה כל נשמה

עם חברון כתוב: "וילכדוה ויכוה לפי חרב ואת מלכה ואת כל עריה ואת כל הנפש אשר בה, לא השאיר שריד, ככל אשר עשה לעגלון, ויחרם אותה ואת כל הנפש אשר בה".

ובן במלחמה עם דברה (פסוק ט"ל) כתוב: "וישב יהושע וכל ישראל עמו דברה, וילחם עליה, וילכדה ואת מלכה ואת כל עריה, ויכום לפי חרב ויחרימו את כל נפש אשר בה, לא השאיר שריד, כאשר עשה לחברון כן עשה לדברה ולמלכה וכאשר עשה ללבנה ולמלכה".

ועוד שם (פסוק מ') כתוב: "ויכה יהושע את כל הארץ ההר והנגב והשפלה והאשדות ואת כל מלכיהם, לא השאיר שריד, ואת כל הנשמה החרים כאשר צוה ה' אלהי ישראל", וכך גם במלחמה עם מי מרום שם (י"א ח'): "ויתנם ה' ביד ישראל, ויכום וירדפום וגו', ויכם עד בלתי השאיר להם שריד", עיין במקראות.

ובס"ד בלומדי הדברים נתעוררתי לדקדק, חדא שבמלחמה עם עי כתוב שלא השאירו מהם שריד ופליט, מה שלא נאמר בכל שאר המלחמות, שבהן רק כתוב שלא השאירו להם שריד, ובעי טעמא. [והחילוק בין שריד לפליט מצאתי בדברי הגאון מלבי"ם ז"ל ביאורו לספר עובדיה (א' י"ד): יש הבדל בין פליט ובין שריד, הפליט הוא הנצול מן החרב ושהיה במלחמה, והשריד יהיה גם כשהיה במקום אחר ונשאר מן העם בחיים", ועיין עמוס (ט' א') ובפירושו הגאון מלבי"ם שם ודוק].

ותו יש מקומות שכתוב תרתי גם שהכו בה כל נפש, וגם שלא השאירו בה שריד, ויש

דברים (כ' ט"ז): "רק מערי העמים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה, לא תחיה כל נשמה, כי החרם תחרימם, החתי והאמורי הכנעני והפרזי החוי והיבוס, כאשר צוך ה' אלהיך, למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם, אשר עשו לאלהיהם וחטאתם לה' אלהיכם".

ובמלחמות יהושע וישראל מדגישים המקראות שכך עשו, כמו במלחמה בעי כתוב בספר יהושע (ח' כ"ב): "ואלה יצאו מן העיר לקראתם, ויהיו לישראל בתוך אלה מזה ואלה מזה, ויכו אותם עד בלתי השאיר לו שריד ופליט", וכזאת במלחמה עם מקדה שם (י' כ"ח): "ואת מקדה לכד יהושע ביום ההוא, ויכה לפי חרב ואת מלכה החרים אותם ואת כל הנפש אשר בה, לא השאיר שריד ויעש למלך מקדה כאשר עשה למלך יריחו", וכזאת כתוב כאשר נצחו את לבנה שם (פסוק כ"ט): "ויעבר יהושע וכל ישראל עמו ממקדה לבנה וילחם עם לבנה, ויתן ה' גם אותה ביד ישראל ואת מלכה, ויכה לפי חרב ואת כל הנפש אשר בה לא השאיר בה שריד, ויעש למלכה כאשר עשה למלך יריחו".

ועוד מפורש כן במקראות בספר יהושע שם (פסוק ל"א): "ויעבר יהושע וכל ישראל עמו מלבנה לכישה, ויחן עליה וילחם בה, ויתן ה' את לכיש ביד ישראל וילכדה ביום השני, ויכה לפי חרב ואת כל הנפש אשר בה, ככל אשר עשה ללבנה, אז עלה הרם מלך גזר לעזור את לכיש, ויכהו יהושע ואת עמו עד בלתי השאיר לו שריד", ועוד שם (פסוק ל"ז) במלחמה

שריד, כמו במלחמה עם לכיש (פסוק ל"ב), ובמלחמה בעגלונה (פסוק ל"ה), וכל הדברים הללו צריכים טעם, כל זה רשמתי דרך לימודי למזכרת עד שנעיין בדברי רבותינו המפרשים ז"ל בל"נ.

מקומות שרק כתוב שלא השאירו שריד, כמו במלחמה עם גזר (פסוק ל"ג), ובעי טעמא.

ועוד יש מקומות שרק כתוב שהכו אותם, אבל לא מוזכר ולא מודגש כלל שלא השאירו

לא תחנם - לא תתן להם מתנה חנם

לידי סכנה, הנה כי כן לא טוב להתקוטט עם גוי אפילו קטן ובוזי ושסוי כי לא תדע מה ילד יום תמצא עובר על ונשמרתם מאד לנפשותיכם ואפילו אם יהא גורם קללה לעצמו לא טוב שהרי אמרו אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך וכמו שכתבתי (בערך ברכה) אדרבא יקדים שלום לכל אדם אפילו לנכרי בשוק.

ואם הרחיב ה' את גבולו - מתן אדם ירחיב לו ויתן מתנות כפעם בפעם לגוים, לקיים מה שנאמר שלח לחמך על פני המים, כי ברוב הימים תמצאנו, וביותר צריכים ליוזר האנשים הקרובים למלכות ולממשלות שיגמלו חסר עם כל הגוים דנפשי להו שונאים מחמת קנאה, כי תחשכנה עיניהם מראות את ישראל בגדולה וממשלה, ואם גם יהא גומל עמהם רעה בכח ממשלתו תהיה עברתם שמורה ויהיו נוקמים ונוטרים כנחש עד כי יבוא יומו שיצא ממשלתו, ואין לך אדם שאין לו שעה על כגון זה נאמר ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה, ובמה יתרצה האיש הישראלי שיהיו הכל אוהבים אותו ומבקשים טובתו ועומדים לו בשעת דוחקו הלא בעשות חסד ומתנת חנם עם כל הגוים, וכבר אמר החכם לא ירבה בעיניך אלף אלפים אוהבים ולא ימעוט בעיניך אויב אחד כי אויב אחד יכול להרוג למלך, לכן שומר נפשו יהא דורש שלום לכל גוי קטון וגדול, עד כאן מספר פלא יועץ, ועיין שם בכל דברות קדשו ז"ל.

עבודה 99 זרה (כ' א'): "תניא נמי הכי לא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע, דבר אחר לא תחנם לא תתן להם חן, דבר אחר לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם"

ופירש רש"י ז"ל: "תניא נמי הכי, דכולהו ילפי מהאי קרא לא תתן להם חנייה מדלא כתיב תחונם קרי ביה תחנם לא תתן להם חן קרי ביה לא תחונם לשון חנינה והיינו חן מתנת חנם קרי ביה לא תחנים לשון חנם".

וראיתי בקובץ התורני היקר "וישמע משה" (תשע"ה פרשת בלק אות ג') אם יש בנתנית "טיפ" לנהג גוי משום לא תחנם - בשו"ת באר משה ח"ג (סימן קי"ז) האריך בזה ומסיק להיתר, וחכם אחד הי"ו אמר לי שגם בשו"ת שרגא המאיר התיר בזה, ואינו תחת ידי, עוד אמר לי שהגרי"ז מבריסק זצ"ל היה נזהר שלא לתת טיפ לנהג גוי.

והנני להעתיק מספר פלא יועץ (ערך גוי) שכה כתב: "אמרו רז"ל שצריך ליוזר שלא להכעיס אפילו לגוי קטן, כי עברתם שמורא נצח, ומלכותייהו בתר אודנייהו, ומייתי בירושלמי מעשה ברועה חזירים שהכהו היהודים, וסוף שנעשה מלך ולולא רבי יהושע שגמל עמו טובה היה רוצה לעשות כליה, וגם צריך לחוש אפילו אם לא יוכל לעשות שום דבר שמא ימצא אותו יחידי באישון לילה או באמצע הדרך והוא יהיה עם אחוזות מרעיו ויכול לבא

ה"ד) יראה שכה כתב: "אסור לספר בשבחן ואפילו לומר כמה נאה גוי זה בצורתו, קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם, שנאמר ולא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים, ואסור ליתן להם מתנת חנם, אבל נותן הוא לגר תושב שנאמר לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי במכירה ולא בנתינה" וצ"ב.

ועיין באריכות בגדרי לא תחנם לגאון רבי חים פאלאגי ז"ל בספרו שו"ת נשמת כל חי ח"א (סימן נ"ה) עש"ב, ובספרו עיני כל חי (דע"ט סע"א), ועיין היטב בספר פתח הדביר או"ח (סימן רמ"ו אות ד'), ובספר שדי חמד (מערכת ל' כלל צ'), וכתבתי במקומו בס"ד.

ועיין תוספות עבודה זרה (כ' א') דלא תחנם ליכא כשעושה לטובת עצמו ושרי, ובשו"ת הרשב"א ח"א (סימן ח'), ובספר פרדס יוסף ח"ג (דש"י ע"ב), ע"ש.

ובספר בית הלוי ח"א (סימן כ' אות ד') כתב: "ובזה מובן לנו טעמו של הרמב"ם שלא הביא כלל בשום מקום הך דרשה דלא תחנם על איסור מתנה, וכבר ראיתי מי שנתקשה בזה, ובאמת ניחא דאיהו סבירא ליה דלא קיימא לן כהך דרשה מכח הסוגיא דפסחים".

ועם שאיני כדאי כלל, בענייני לא זכיתי להבין דברי קדשו ז"ל, דהמעין בדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות עבודה זרה (פ"י

לא תסור

הלך ז"ל בספרו היקר מעוז הדת (פרק ב' ופרק ג') שהאריך בבירור הענין ומה היא המחלוקת בין רב אויא ורב נחמן בר יצחק ודפח"ח.

והרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות ברכות (פ"ו ה"ב) כתב: "כל הנוטל ידיו בין לאכילה, בין לקריאת שמע, בין לתפילה מברך תחילה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים, שזו מצות חכמים, שנצטוינו מן התורה לשמוע מהן, שנאמר על פי התורה אשר יורוך, ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה".

ועוד שם בהלכות ברכות (פ"א ה"ג) כתב: "כל המצות שהן מדברי סופרים, בין מצוה שהיא חובה מדבריהם, כגון מקרא מגילה והדלקת נר בשבת והדלקת נר חנוכה, בין מצות שאינן חובה, כגון עירוב ונטילת ידים, מברך על הכל קודם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות, והיכן צונו בתורה, שכתוב בה

דברים (י"ז י'): "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה', ושמרת לעשות ככל אשר יורוך, על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

שבת (כ"ג א'): "מאי מברך [על נר חנוכה], מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור, רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך". ופירש רש"י ז"ל: "מלא תסור, מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

ובן הוא במסכת סוכה (מ"ו א'): "מאי מברך [על נר חנוכה], וכו', והיכן צונו מלא תסור, ורב נחמן בר יצחק אמר שאל אביך ויגדך". ועיין לגאון הגדול מטעלז רבי יהושע

בלשון עשה ע"ש, וזה כי אין מברכין על לא תעשה, לכן לא כתב מלא תסור, ועיין רא"ש כתובות (פ"א סי"ב) ע"ש, והגאון האדר"ת ז"ל בהגהותיו בנינימין על הרמב"ם שם כתב: "והיכן צונו בתורה שכתב בה אשר יאמרו לך תעשה. עיין במסכת שבת שם שנחלקו בזה אמוראי אם בלאו או בעשה, ורבינו ז"ל גם כן סבירא ליה בלאו כמו שכתב בחיבורו בכמה מקומות, אבל לענין ברכה נקט העשה דאין מברכין על לאו כמו שכתבו הראשונים ז"ל", וכוונתו לרא"ש ולר"ן כתובות שם, ועיין עוד בספר משרת משה על הרמב"ם שם.

וי"ש להבין דלכאורה עדיין לא איתנח לן, דנהי דאין מברכים על לאוין, וכאשר כתבו הרא"ש והר"ן ודעימיהו וכנ"ל, "אבל קשה וכי החכים הרמב"ם יותר מרב אויא" [נכמטבע לשון השאגת אריה סימן א' לענין], שידע להביא הפסוק אשר יאמרו לך תעשה, שהוא עשה, ואילו רב אויא הביא הלאו לא תסור, אתמהא.

לבן נראה לי בס"ד לומר דאף שהתלמוד אמר: "והיכן צונו - רב אויא אמר מלא תסור", אין כוונתו דמקרא דלא תסור למדים, אלא מרישא דהאי קרא למדים, דהיינו "אשר יאמרו לך תעשה", וכדכתב הרמב"ם ז"ל, וכשם שמצינו הרבה בתלמוד שמביא רישא דקרא, אבל הלימוד הוא מסיפא דקרא כנודע, ועיין לקמן בסוף דברינו, הוא הדין איפכא דמביא התלמוד סיפא דקרא, אבל כוונתו ללמוד מרישא דקרא עם שלא הזכירו, וכדלקמיה בס"ד.

כתב הגאון המובהק רבי בנימין קאזיס ז"ל בספרו מגלת ספר על סמ"ג (לאוין ד"ש דקנ"ט ע"ב) יש הרבה בתלמוד דאינו מביא אלא רישיה דקרא, או אינו מביא סיפיה דקרא, אבל

אשר יאמרו לך תעשה, נמצא ענין הדברים והצעת כך, הוא אשר קדשנו במצותיו שצויה בהן לשמוע מאלו שצונו להדליק נר של חנוכה, או לקרות את המגילה, וכן שאר כל המצות שמדברי סופרים."

ומרן ז"ל בכסף משנה שם הביא הסוגיא דשבת הנ"ל וכתב: "ורבינו הרמב"ם כתב טעמו של רב אויא שהוא נראה יותר, ועוד דאמרינן בברכות (י"ט ב') כל מילתא דרבנן אסמכוה אלאו דלא תסור אלמא כרב אויא קיימא לן. וכתב רבינו אשר יאמרו לך תעשה, שהוא בלשון עשה וכתוב בפסוק עצמו."

ולפי מה שהבאתי לעיל שבמסכת סוכה אמרו: "והיכן צונו מלא תסור, ורב נחמן בר יצחק אמר שאל אביך ויגדך", מובן היטב מדוע נקט הרמב"ם טעם זה דלא תסור דנקט רב אויא, שהרי במסכת סוכה סתמא דתלמודא נקיט להאי טעמא, ושמע מינה שטעם זה עיקר כנודע.

אבל איני יודע אם גירסת ספרים שלנו מדויקת ונכונה, ואולי גם בסוכה צריך לומר כההיא דשבת רב אויא אמר וכו', וראיתי בספר דקדוקי סופרים סוכה שם (אות ס') שבספרי תלמוד כתב יד אכן הגירסה שם רב אויא, ובזה נדחה טעם זה.

גם מתבאר שמה שכתוב במסכת שבת רב "נחמיה", הוא טעות הדפוס, וצריך לומר רב נחמן בר יצחק, ככתוב במסכת סוכה הנ"ל, וכן הוא להדיא בהרבה כתבי יד של התלמוד, וכן הביאו כל רבותינו הראשונים, עיין דקדוקי סופרים שבת שם.

וראיתי בספר דברי ירמיהו על הרמב"ם הלכות ברכות שם שכתב: "בכסף משנה כתב וכתב הרמב"ם אשר יאמר לך תעשה שהוא

בסתר רעהו אותו אצמית". הרי דהתלמוד אמר דקאי על מספרי לשון הרע, וסמך על רישא דקרא שלא הובא כלל שם. ונבספרים שלנו הנוסח משובש, וגם לא יובנו דברי רש"י ז"ל כלל, עיין שם ותבין].

והנה רבינו הרמב"ם ז"ל בספר המצוות שלו (שורש ראשון) הביא דעת בעל הלכות גדולות שבכלל מנין תרי"ג מצוות מנה גם מצוות דרבנן כמקרא מגילה והדלקת נר חנוכה, והרמב"ם ז"ל האריך לחלוק ביד חזקה על דעה זו, ובתוך דבריו כתב: "ומה שיראה לי שהביאם אל זה - היותנו מברכין על אלה הדברים אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגילה, ולהדליק נר חנוכה, ולגמור את ההלל, ושאלת התלמוד היכן צונו ואמרו מלא תסור.

ואם מטעם זה מנו אותם, הנה ראוי שימנו כל דבר שהוא מדרבנן, כי כל מה שאמרו חכמים לעשותו, וכל מה שהזהירו ממנו - כבר צוה משה רבינו ע"ה בסיני שיצונו לקיימו והוא אמרו על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, והזהירו יתברך מעבור בדבר מכל מה שתקנו אותו או גזרו, ואמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

וראיתי לרבה של עיר התורה אומיר, הוא הגאון האדיר רבי יצחק מאייו ז"ל [נח נפשיה כ"א אלול תק"ע], בספרו המופלא שרשי הים ח"א (ד"א ע"א ד"ה ע"ב) שאחר שהביא דברי הרמב"ם בספר המצוות הללו סיים: "ומדקדוק לשון הרמב"ם ז"ל מבואר יוצא שהמקיים מצוה מדבריהם שהיא בקום ועשה מקיים עשה דעל פי התורה אשר יורוך, והנזהר שלא לעבור על לא תעשה מדבריהם, מקיים לא תסור, כי שני ענינים נכללו בפסוק זה, עשה של דבריהם ולא תעשה, וכן כתב הרמב"ם בהלכות ממרים (פ"א ה"א וה"ב).

עיקר הלימוד הוא ממנו, כלומר מאותו חלק הפסוק שלא הביא התלמוד ע"ש, הרי שכתב שהתלמוד מביא סיפיה דקרא, אבל הלימוד הוא מרישא דקרא שלא הובא בתלמוד, ועם כל זה עליו סמך, והביא דבריו הגאון רבי חיים הכהן מטריפולי ז"ל בספרו היקר לב שומע (מערכת א' כלל ט') והביא דוגמא לזה מתלמוד ערוך שהביא סיפא דקרא, והלימוד מרישא דקרא שלא הביא התלמוד, והוא במסכת חולין (פ"ח א') תנו רבנן וכסהו וכו' תניא אידך וכסהו מלמד שכל דמו וכו', ועיקר ראייתו מרישא דקרא דכתיב דמו וכדמוקי התם בסמוך ע"ש, והגאון חות יאיר ז"ל בספרו מר קשישא ערך קושיא (דקצ"ג ע"א) כתב: "ועיין תוספות נדה (ט' א') דמקשה מסיפא וסמך ארישא", וחזר וכתב כן גם שם (ערך רישא וסיפא דר"ח סע"א) ודוק.

ובברכות (ה' א') רבי אלעזר מרישא דענינא יעלוז וגו', יננו על משכבותם וכתב בתריה רוממות אל, וכתב שם בספר ניצוצי אור: "בזה חז"ל מסרו לנו כלל גדול, שגם כשהם נוקטים סיפא דקרא, או מקרא מאוחר, הנה לפעמים עיקר כוונתם על רישא דענינא, ועיין יבמות (ס"ב סע"ב) האוהב את שכניו כו' עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה, וברש"י שם כתב לעיל מניה כתיב כו' ע"ש, ובזה יאירו לנו הרבה מדרשות רז"ל שלכאורה אינם מובנים" ע"כ.

ואני מוסיף שראיתי בכתבי יד של התלמוד בסוטה (ה' א') שהנוסח שם כך: "כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם, שנאמר גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, אל תקרי אותו אלא אתו לא אוכל, ואיכא דמתני לה אמספרי לשון הרע" ע"כ, ופירש רש"י: "ואיכא דמתני לה אמספרי לשון הרע, משום רישא דקרא מלשני

תסור, דלא שייך ברכה על זה כיון דהיא לא תעשה, ולכן תפס הרמב"ם רישא דקרא זה אשר יאמרו לך תעשה, ומה שבתלמוד נקטו סוף הפסוק לא תסור, אולי הוא לתכונת הקיצור, או מטעם אחר, ועל כל פנים קרוב הדבר להכונה שכתבנו.

והנה בעיקר דבריו כבר קדמוהו גאוני בתראי כנ"ל, ועיין לקמן בסימן הסמוך דברי מהר"צ חיות ז"ל, אלא שאיני מבין סיום דברי הרב תורה תמימה, שכתב שמה שבמסכת שבת נקטו סיפא דקרא לא תסור טעמו "לתכונת הקיצור", מה שייך כאן קיצור, דבשלמא מה שהתלמוד לא הביא המשך דברי הפסוק "מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", יש לומר דהוא משם הקיצור, ואכן רש"י ז"ל שבת שם המשך והשלים המקרא כנ"ל.

ומה שכתב הרב תורה תמימה שהתלמוד הביא סיפא דקרא הוא "מטעם אחר", ולא גילה לנו מהו, ואחשוב שהכוונה למה שכתבתי לעיל, וכפי שלימדונו גאוני בתראי שכשם שהתלמוד נוהג להביא פעמים הרבה רישא דקרא וכוונתו לסיפא דקרא, הוא הדין דמצאנו איפכא דמביא סיפא דקרא, וכוונתו לרישא דקרא שלא הביאו, וכמו שנתבאר לעיל בארוכה ודוק. [אלא שלפי זה יש לעיין ולבדוק אם לא יסתרו דברי התורה תמימה למה שכתב בבראשית (א' אות ט') ועיין בחיבורי תורת יעקב (סימן א' דף י"ב) עיין שם].

ובא לידי כעת ספר הנדפס בימים אלו בשם "מצודת דוד", על ששה סדרי משנה, מהרב מבראשוב הוא הגאון המובהק רבי דוד שפרבר ז"ל ושם בחידושו למסכת כלים (דח"ס ע"ב) אחר שהביא דברי מרן ז"ל בכסף משנה הלכות ברכות הנ"ל כה כתב: "וכתב הרמב"ם אשר יאמרו לך תעשה, שהוא בלשון

ולפי זה יש להקשות בשבת (כ"ג א') דבעי תלמודא גבי ברכת נר חנוכה והיכן צונו ומשני רב אויא לא תסור ע"ש, ומאי איריא דנקט לאו דלא תסור, והיה לו לומר עשה דעל פי התורה אשר יורוך, ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, שהרי נר חנוכה היא מצות עשה של דבריהם, וכעת צריך ישוב עכ"ל. והובא בספר משרת משה על הרמב"ם שם. [ודברי קדשו שם לא הבנתי היטב עיין שם].

ובענייני עם שאיני כדאי כלל, נעלם ממני מדוע לא הביא דברי הרמב"ם ז"ל בהלכות ברכות בשני המקומות הנ"ל, שאכן כך כתב להדיא גבי חיוב ברכה על מצוות דרבנן דנפקא לן מהאי קרא "על פי התורה אשר יורוך, ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה" כנ"ל, ובעל כרחין צריך לומר כאשר הסברנו, דרב אויא נקט סיפא דקרא לא תסור, אבל מרישא דקרא נפיק ליה, וא"ש, דוק ועיין.

ובהיותי בזה ראיתי בספר תורה תמימה דברים (פרק י"ז אות נ"ט) שכתב: "ודע שהרמב"ם בהלכות ברכות (פ"א ה"ג) כתב כל המצות שהן מדברי סופרים מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו, והיכן צונו בתורה שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה, עכ"ל. וידוע כי כל דברי הרמב"ם באים בדיוק נמרץ, וכמו שכתב בספר משפטי שמואל (סימן ק"כ) שיש לדקדק בדבריו כמו בדברי התלמוד, יש להעיר מה ששינה בזה מלשון התלמוד בדרשה שלפנינו שבשבת אמרו והיכן צונו - בלא תסור, והרמב"ם תפס תחילת הפסוק אשר יאמרו לך תעשה, וקשה לומר שעשה כן שלא במתכוין.

ונראה לומר כי כיון בזה למה שכתב הרא"ש כתובות (פ"א ס"ב) דלא מצינו ברכה על לא תעשה אלא רק אעשה ע"ש. ואם כן אי אפשר שיסוד ברכת המצות דרבנן הוא על לא

בדברי הראשונים, ובשו"ת עמודי אור (סימן ס"א סוף אות ג') כתב: "דוחק לומר שלרמב"ם היתה גירסה אחרת בתלמוד שלא שמענוה מעולם", ועיין בדברות קדשו של רבינו החיד"א ז"ל בזה ובכיוצא בזה, בשו"ת חיים שאל ח"א (סימן ט"ו ד"ה ואנכי חזון) עש"ב וקצרותי.

ובאמת שכל זה להתלמד למקום אחר, כי המעיין בספר המצוות של הרמב"ם (שורש ראשון) שהבאתי לעיל יראה שהרמב"ם העתיק דברי התלמוד בשבת, כאשר לפנינו ע"ש, וגם בדקתי בספר דקדוקי סופרים שבת וסוכה שם, ולא הביא בענין זה שום נוסח אחר, וכולם גרסו "והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור" ע"ש ודוק.

* * *

ולתועלת הלומדים הי"ו, הנני לקבוע כאן מהכתוב אצלי בכללי התלמוד דילן כת"י בענין הנ"ל להתלמוד נוקט רישא דקרא, אבל מסיפא דקרא נדרש והוא העיקר.

סיפא דקרא. בכמה מקומות בתלמוד מצאנו דמסיפא דקרא נדרש, ואף על פי כן מובא בתלמוד רק רישא דקרא - עיין רש"י ברכות (ל"ה ב'), ושבת (כ"ג א', וקל"ה ב'), ומגילה (ל' ב'), ויבמות (ק"ט ב'), וסוטה (ז' א', וי"ד ב', ומ"ט א'), וקידושין (ל' ב'), ובבא מציעא (נ"ט ב'), ורשב"ם בבא בתרא (ק"יא א'), ותוספות שבת (נ"ב ב' ד"ה דאמר), וכתובות (כ"ט א' סד"ה ואלו), וקידושין (ס"ח ב' ד"ה אמר), ובבא קמא (י"ג ב' ד"ה שנאמר), ועבודה זרה (ל"ד ב' ד"ה שחבירו), ושם (ל"ז ב' ד"ה דכתיב), ועיין יבין שמועה (כלל תקד'), והגהות מסורת הש"ס יבמות (ע"ט א'), והגהות רש"י כתובות (ס' א'), וסוטה (ז' א'), וסנהדרין (ק"ז א'), ושבועות (ט"ל א'), ושו"ת

עשה וכתוב בפסוק עצמו, כתב: "נראה כונתו ז"ל על דרך הנ"ל, דאם משום לא תסור הרי שוב הוי רק לא תעשה ואין מברך על לא תעשה, לכן שכל הרמב"ם את ידו, וכתב אשר יאמרו לך שהוא מצוות עשה, ועל כרחין צריך לומר שדעת הרמב"ם דגם רבי אויא התכוין על רישא דקרא. שוב ראיתי בספר תורה תמימה (הנ"ל) שכתב כן בדעת הרמב"ם, ומכל מקום צ"ע קצת לומר דהתלמוד נקט סיפא דקרא וכונתו על רישא, דאיפכא שכיח דהוי כעין וגומר עיין כעין זה בתוספות שבועות (ט' ב' ד"ה כדאמר) ואולי לרמב"ם ז"ל היתה גירסה אחרת בההיא דשבת שם עכ"ל.

הרי שגם הוא ז"ל מצדד שהרמב"ם ז"ל הבין דהאמורא רבי אויא עם שהביא קרא דלא תסור, מכל מקום כוונתו לרישא דקרא אשר יאמר לך תעשה, ומה שכתב דצ"ע לומר דהתלמוד נקט סיפא דקרא וכונתו לרישא, כבר נתבאר דמצינו כזאת בתלמוד וכההיא דחולין (פ"ח א') הנ"ל, ושאר מקורות שהבאתי, ויש מהתימה שלא זכרו ודוק. [גם מה שציין לתוספות מסכת שבועות - לא ידעתי מדוע לא הביא מהדומה ממש כמו שהזכרתי לעיל].

ומה שכתב בסיום דבריו דאולי לרמב"ם ז"ל היתה גירסה אחרת בההיא דשבת - עיין בספר שדי חמד חלק אסיפת דינים (מערכת חתן וכלה סימן ה' סד"ה חתן) שכתב: "ודאי לא נוכל לבדות גירסה חדשה מה שלא נמצא כן בתלמוד במקום אחר, או בדברי רבותינו הראשונים שגורסים כן, והנכון להגיה [רק] אחר שראינו שכך גירסת הרי"ף והרא"ש ע"כ, וכבר כתב הרדב"ז ז"ל בביאורו על הרמב"ם הלכות מעשה הקרבנות (פ"ב סה"ה): "וקרוב אצלי שזו גירסת הרמב"ם, אלא שאין בידנו כח לחדש גירסאות שלא נמצאו בספרים, ולא

המובאים בהגהות רש"ש ראש השנה (ל"ב ב'), ע"ש.

והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו כל החיים (ד"ב ע"ג אות כ') הביא דברי הדרישה חו"מ (ר"ס רנ"ט) שכתב כמה פעמים נקטו בתלמוד, והפוסקים, רישא דקרא וכוונתם על סיפא דקרא, וזו לשון הלחם משנה על הרמב"ם הלכות תמידין ומוספין (פ"ו ה"ה): "מה שהביא הרמב"ם ז"ל ראייה ממאי דכתיב עומר ראשית קצירכם אל הכהן, ארישא דקרא הוא סמך דכתיב כי תבואו אל הארץ, וכן מבואר בסמ"ג (סימן קצ"ט) עכ"ל ודוק.

דברי מלכאל ח"א (סימן ס"ה אות א'), ושם ח"ד (סימן ח' ד"ה ולכאורה), ועיין שם ח"א (סימן נ"ה אות א' וצ"ע), ועין הרועים (דצ"ה ע"א אות ט"ל), ניצוצי אור שבת (כ"ג א'), וכתובות (כ"ט א'), ושדי חמד (מערכת פ' כלל ל"ב), תורה תמימה בראשית (פ"א אות ט' ד"ה ועיין).

ומצינו בתלמוד ובמדרשים שנקטו רישא דקרא, וכוונתם על מאי דכתיב בסמוך להאי קרא - כן כתב הגאון חיד"א ז"ל בכסא רחמים לאבות דרבי נתן (פ"א ה"ד ד"ע ע"ב סד"ה מה ת"ל), וניצוצי אור ערכין (י"ג ב'), ויש לעיין אם בזה אתי שפיר דברי הגאון טורי אבן

לא תסור

ועוד שם בהלכות ברכות (פי"א ה"ג) כתב: "כל המצות שהן מדברי סופרים, בין מצוה שהיא חובה מדבריהם, כגון מקרא מגילה והדלקת נר בשבת והדלקת נר חנוכה, בין מצות שאינן חובה, כגון עירוב ונטילת ידיים, מברך על הכל קודם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות, והיכן צונו בתורה, שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה, נמצא ענין הדברים והצעת כך, הוא אשר קדשנו במצותיו שצויה בהן לשמוע מאלו שצונו להדליק נר של חנוכה, או לקרות את המגילה, וכן שאר כל המצות שמדברי סופרים."

ומרן ז"ל בכסף משנה שם הביא הסוגיא דשבת וכתב: "ורבינו הרמב"ם כתב טעמו של רב אויא שהוא נראה יותר, ועוד דאמרינן בברכות (י"ט ב') כל מילתא דרבנן אסמכוה אלאו דלא תסור אלמא כרב אויא קיימא לן. וכתב רבינו אשר יאמרו לך תעשה, שהוא בלשון עשה וכתוב בפסוק עצמו."

וראיתי בהגהות הגאון מהר"צ חיות ז"ל סוכה

דברים (י"ז י'): "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה', ושמרת לעשות ככל אשר יורוך, על פי התורה אשר יורוך, ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל."

שבת (כ"ג א'): "מאי מברך [על נר חנוכה], מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור, רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך". ופירש רש"י ז"ל: "מלא תסור, מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". וכן הוא במסכת סוכה (מ"ו א') עש"ה.

והרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות ברכות (פ"ו ה"ב) כתב: "כל הנוטל ידיו בין לאכילה, בין לקריאת שמע, בין לתפילה מברך תחילה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים, שזו מצות חכמים, שנצטוונו מן התורה לשמוע מהן, שנאמר על פי התורה אשר יורוך."

וגם אם לא היינו רואים גירסה זו, בודאי יש לפרש כאשר כתבתי, דהרמב"ם ז"ל הביא רישא דקרא, וסמך על סיפא דקרא כנ"ל, והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו כל החיים (ד"ב ע"ג אות כ') הביא דברי הדרישה חו"מ (ר"ס רנ"ט) שמצינו גם בדברי רבותינו הפוסקים שמביאים רישא דקרא, אבל כוונתם לסיפא דקרא ע"ש.

ואחר שמהר"צ חיות ז"ל כתב ש"בחידושו האריך", יצאתי לחפש היכן כתב בזה, ואחשוב שכוונתו למה שכתוב בספרו תורת הנביאים, מאמר לא תסור הנדפס בכל ספרי מהר"צ חיות (דק"ח ע"ב) ששם כה כתב: "דברי רבינו כאן בהלכות ברכות (פי"א ה"ד), סותרים זה את זה, דכאן כתב דמברכים על דבריהם משום דכתיב כל אשר יאמרו לך תעשה, ואולם שם בהלכות ברכות (פ"ו ה"ב) כתב דמברכין על נטילת ידים שזו מצוה של תורה לשמוע מהן שנאמר על פי התורה אשר יורוך, ולכאורה על פי התורה אשר יורוך, הוא עיקר העשה, וכמו שכתב הרמב"ם הלכות ממרים (פ"א ה"א) דהשמיעה לדברי חכמים הוא עשה דכתיב על פי התורה אשר יורוך.

ועוד בהלכות ממרים (שם ה"ב) כתב דעל פי התורה אשר יורוך מורה על תקנות וגזירות, וכל אשר יאמרו לך תעשה מורה על הלכות מקובלות מסיני, ואם כן כיון דכאן מיירי רק מתקנות וגזירות, למה נקט "אשר יאמרו לך תעשה" וצ"ע ג"כ עכ"ל, ועוד עיין לו שם בזה במאמר עטרת צבי (מטבע ברכות סימן ה' דף תקס"ח ע"ב) עיין שם.

ובעניותי כבר כתבתי בס"ד הנראה לי בזה, דברי רבינו עטרת תפארת הפוסקים הרמב"ם ז"ל נכונים וברורים ומשנתו ברורה ונקה זיע"א.

שם שכה כתב: "הרמב"ם בהלכות ברכות (פי"א ה"ג) כתב דמברכים על מצוות דרבנן משום דכתיב כל אשר יאמרו לך תעשה, ושם בהלכות ברכות (פ"ו ה"ב) כתב דמברכין על מצוות דרבנן משום דכתיב על פי התורה אשר יורוך, ועיין בכסף משנה שפירש דנקט הרמב"ם עשה משום דלא תסור הוא כלא תעשה, ובחידושי הארכתי עכ"ל.

ואם הבנתי דבריו נכונה, הוא ז"ל בא לעורר שלכאורה יש סתירה בדברי הרמב"ם ז"ל, שבהלכות ברכות פי"א ה"ג הביא וכתב שהמקור שמברכים על מצוות דרבנן הוא מהפסוק כל אשר יאמרו לך תעשה, ולעומת זה שם בהלכות ברכות פ"ו ה"ב כתב הרמב"ם ז"ל דהמקור שמברכין על מצוות דרבנן, הוא הפסוק על פי התורה אשר יורוך, כנ"ל.

אלא שאם אכן כן הוא, בעניוטי אני מבין דבריו ז"ל, שהרי כך לשון הפסוק: "על פי התורה אשר יורוך, ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה", ואצלי פשוט וברור שהרמב"ם ז"ל כשנקט בהלכות ברכות פ"ו על פי התורה אשר יורוך, נקט רק רישא דקרא, אבל כוונתו היתה לסיפא דקרא "ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה", וכאשר כתב כן בהלכות ברכות פי"א, ואין סתירה כלל. וזה ברור בעיני, ואין כל נפתל ועיקש בדברי הרמב"ם ז"ל ודבריו ברורים כמנהגו הטוב זיע"א.

ועכשיו נדפס ספר הרמב"ם מהדורת הרב פרנקל, ושם בהלכות ברכות פ"ו כתוב בדברי הרמב"ם להדיא על פי התורה אשר יורוך וכו' עכ"ל, וזה עד ממהר לצדקת דברינו, דהרמב"ם ז"ל לסיפא דקרא נתכוין, דהיינו "ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה" ודוק היטב.

התורה אשר יורוך" קאי על הגזרות והתקנות והמנהגות, בזה נכונים דבריו, אבל מה שכתב שהרמב"ם מהפסוק "כל אשר יאמרו לך תעשה", למד על הלכה למשה מסיני, איני רואה זאת בדברי הרמב"ם ז"ל ובהלכות ממרים שם לא הזכיר כלל פסוק זה, ורק מפסוק "מן הדבר אשר יגידו לך", למד כן על הקבלה שקבלו איש מפי איש דהיינו הלכה למשה מסיני כנ"ל וצ"ב. [ובגוף הערתו זו - הרגישו רבים והסבירו דברי הרמב"ם כמצויין בארוכה בספר המפתח על הרמב"ם שם (דף תפ"ז) עש"ב].

והתבוננתי עתה וראיתי שהגאון מהר"צ חיות ז"ל הן בהגהותיו לסוכה והן במאמר לא תסור הנ"ל, העתיק לשון הפסוק כך: כל אשר יאמרו לך תעשה, אבל לפנינו בפסוק כתוב אשר יאמרו לך תעשה, בלא תיבת "כל", ואולי ואפשר שזה גרס לו לחשוב שהם שני פסוקים במקומות חלוקים, ועיין.

ודע שעל שיטת הרמב"ם ז"ל הוזהר עובר על איסור דרבנן, עובר על איסור תורה דלא תסור, וכן הוא בספרו ספר המצוות (שורש ראשון, ושם עשה קע"ד), ועוד מקומות, האריך רבינו הרמב"ן בספר המצוות שם לחלוק ביד חזקה, והדברים ארוכים מאוד מאוד בדברי גאוני בתראי ז"ל, עיין בכל המצויין בספר המפתח הנ"ל שם.

ואני מוסיף לציין לדברי הגאון רבינו החת"ם ז"ל בספרו שדי חמד שהאריך בדבר, עיין לו בחלק הכללים מערכת א' כלל קצ"ג, וכלל שצ"ט, ומערכת ג' כלל ב', ומערכת ו' כלל כ"ו אות י"ד, ומערכת ל' כלל ו', וסוף כלל ק"ז, ומערכת ע' כלל פ"ה, ובחלק פאת השדי מערכת א' כלל כ"ד אות ח', וכלל מ"ח, ומערכת ח' כלל ט"ו עש"ב.

גם מה שדקדק הגאון מהר"צ חיות ז"ל בדברי הרמב"ם הלכות ממרים פרק א', הנני להביא דברי הרמב"ם שם כלשונו ממש: "בית דין הגדול שבירושלים, הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה, ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל, ועליהן הבטיחה תורה, שנאמר על פי התורה אשר יורוך, זו מצות עשה, וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן.

כל מי שאינו עושה כהוראתן, עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ואין לוקין על לאו זה מפני שניתן לאזהרת מיתת בית דין, שכל חכם שמורה על דבריהם מיתתו בחנק שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון וגו'. אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה, ואחד דברים שלמדום מפי דעתם באחת מן המידות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים שעשאו סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה, והן הגזרות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה.

הרי הוא אומר "על פי התורה אשר יורוך", אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיוור בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, "ועל המשפט אשר יאמרו" אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המידות שהתורה נדרשת בהן, "מן הדבר אשר יגידו לך" זו הקבלה שקבלו איש מפי איש, דברי הקבלה אין בהן מחלוקת לעולם, וכל דבר שתמצא בו מחלוקת בידוע שאינו קבלה ממשה רבינו, עד כאן דברי הרמב"ם ז"ל.

ומבואר שמה שכתב מהר"צ חיות ז"ל שהרמב"ם כתב שהפסוק "על פי

הפוסקים הרמב"ם ז"ל ובפרט שהוא מחמיר" עכ"ל.

אבל ראיתי לכהן הגדול הגאון רבי ישמעאל הכהן ז"ל ממודינא בספרו שו"ת זרע אמת ח"ג או"ח (סימן ל"ב ד"מ ע"ג ד"ה אכן צ"ע) שכתב שדעת רוב הפוסקים לא כרמב"ם, אלא כרמב"ן דאיסורים דרבנן אינם נכללים בלאו דלא תסור אלא הוי ממש דרבנן, ועיין שם (סימן מ"ו דנ"ז ע"א) והביא דבריו שדי חמד (מערכת ל' סוף כלל ק"ז ד"ה ובמה) ושם (כלל ו' סד"ה ובעיקר), וכן מצאתי שכתב בשו"ת בית שלמה או"ח (סימן י"ד ד"ז ע"ג) שהרמב"ן ורוב הפוסקים חולקים על הרמב"ם ז"ל ע"ש.

והגאון מטעלו רבי יהושע הלר ז"ל האריך בזה בספרו היקר מעוז הדת פרק ב', ושם (אות כ"א די"ז ע"ב) כה כתב: "וכל דיני דרבנן, גזרותיהם, סיגיהם, ותקנותיהם, ומנהגות, שהנהיגו חכמינו ז"ל, תלוי במחלקת של הרמב"ם והרמב"ן, להרמב"ם הוי לא תעשה ועשה דאורייתא, ולרמב"ן רק דרבנן, ואין בידנו להכריע ולהכניס ראש בין הרים גדולים הראשונים ז"ל, ויען כי לדינא אין נפקא מינה בזה רק לענין עונש דין שמים ולזרזי נפשין, החרד לדבר ה' בלי ספק יחוש ויירא לנפשו פן הוא עובר על מצוות עשה ולא תעשה שבתורה, בעוברו על תקנה או סיג או מנהג של חכמינו ז"ל, כפי דעת ראש

סופרים וספרים

דברי פתיחה

קשתם אל האחרונים מספרי רבואתא קמאי ובתראי שלא נדפסו בימיהם, או מסברת רב אחרון שנדפס קודם, ולא ידעו שהספר ההוא עם שנדפס קודם זמן רק לספר שנדפס מקרוב, עם כל זה מחבר הספר הנדפס עתה קודם בזמן למחבר הספר שנדפס ראשון, וכזאת כתב החיד"א שם (חלק ספרים מערכת פ' אות קמ"ד), ובשאר הרבה מקומות, ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן א') ובכל המצויין שם. [נדוגמא לדבר תראה עוד בחיבורי זכרון משה ח"ב (סימן ח' דקכ"ט ע"א), ועיין גם בחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן י"ב) ודוק].

ואכן תראה כאן לקמן סימן ז' אות א' שהקשו שתי קושיות על הגאון מנחת חינוך ז"ל, ואם היו יודעים הנ"ל לא היה מקום להקשות מעיקרא כדכתיבנא שם, וכזאת תראה לקמן סימן ד' אות ב' דאיחלף להו רבינו פרץ ברבינו פרץ, וכן בסימן ח' דאיחלף להו רבינו יעקב מקורביל עם רבינו יצחק מקורביל ולא קשיא מידי, עיין מה שכתבתי שם בס"ד.

ועיין היטב בדברי גאוני ווילנא בהסכמות לספר שם הגדולים מהדורת ווילנא, ולספר אוצר הספרים, ולספר תולדות חכמי ירושלים, ובספר המעלות לשלמה (חלק ספרים מערכת ס' אות ב' ג' דע"ג ע"ב), ובדברי הפתיחה לספר קורא הדורות מהדורת אהבת שלום ואכמ"ל.

כתב הגאון רבי משה חגיז ז"ל בספרו משנת חכמים (סימן כ"ז): "כשיהיה התלמיד הגון, ילמדנו באיזה שעות ביום דרכי התלמוד, כי הם כמו מפתחות להכנס בנקל לעיון התלמוד, וכבר כתב אדני אבי ז"ל דכמה קולות ניתנים לפעמים בישיבות בקושיות והוויות מחסרון הכללים, וצריך לפשפש אחריהם ולחזור עליהם תמיד".

ועם שהוא ז"ל כתב זאת על כללי התלמוד, חושבני שהוא הדין בכללי הפוסקים, שהרבה תמיהות מיושבות כאשר יודע ארחו ורבעו, דרכו ומנהגו, של כל פוסק ופוסק, ויודע זמנו, רבותיו, תלמידיו, וחיבוריו, וזמן הדפסתם וכיוצא, וכבר לימדנו להועיל הגאון חיד"א ז"ל בספר שם הגדולים חלק ספרים (מערכת ט' אות י"ב): "ואל יהי קל בעיניך לדעת זמן דפוס הספרים, דזימנין כמה תמיהות יתורצו, כאשר תראה בשם הגדולים חלק ראשון ושני בכמה דוכתי", ועיין שם חלק גדולים (מערכת י' אות ע"ד): "נהירנא דחזיתיה לאחד מרבני זמננו אגב ריהטיה תמ'ה יקרא על הרב כנסת הגדולה שלא השגיח בדרישה חושן משפט, וזה העלם דבר כי דרישה על חושן משפט נדפס חמשים שנה והותר אחר שנדפס כנסת הגדולה חו"מ ח"א, וכמה קושיות כאלו שמעה אזני מפוס רבנן אילני דמלבלבי וחרפי דפומבדיתא דרכו

סימן א

דברי רבותינו הגאונים דברי קבלה וככתובים בתלמוד

הארכתי למאוד בקונטרס מיוחד, וכתב מרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (סימן ט"ל ד"ה דע דנ"ז ע"ב):

הנה קיימא לן "רבותינו הגאונים דבריהם דברי קבלה וככתובים בתלמוד דמו", ובס"ד

שישבו על כסא רב אשי ובמקומו, והיו הדברים נמסרים להם מרב אשי פה אל פה, וגם עוד היתה להם מהדורה קמא דרב אשי" וכו' ע"ש, ועיין בספר פרי תאר יו"ד (סימן י"א סוף אות ג') ועוד לו שם (סימן ט"ז אות ג') ודוק.

ועוד עיין על תוקף קבלת רבותינו הגאונים ז"ל - עיין בחיבורי ברית יעקב (סימן ג' דס"ד רע"ב) עש"ב, ובחיבורי אות יעקב (דף קי"ג), ובחיבורי ברכת יעקב (דף י"ד), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (דף רע"ז) ובחיבורי נר יהודה (דף קמ"א), ובחיבורי יחי יוסף (דף ק"ט, ודף קכ"ג, ודף רי"ד), ובחיבורי שם בצלאל (סימן ד' דף ל"ה), ובחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ג (דף י"ט וש"ג), ובחיבורי תורת יעקב (ס"ס רט"ו), ובחיבורי מנוחת שלום ח"א (סימן י"ג וסימן מ"ד דק"ח ע"א), ובחיבורי עוז יעקב (סימן ו' אות י'), ובשאר חיבורי, ועוד יתבאר בעזר האל ב"ה.

"כיון דשמיע לן מהגאונים שכל דבריהם דברי קבלה, הוה ליה כאילו כתוב בתלמוד".

ואכן כבר כתבו כן רבותינו תקיפי קמאי ז"ל, בספר המרדכי (יבמות סימן ט"ו): "ואחרי שדברי השאלות מיושרים מי יחלוק עליהם להקל, ועוד שכל דבריהם דברי קבלה וכדאי לסמוך עליהם כמו על התלמוד", ועיין מרדכי חולין (סימן תרט"ו וסימן תשמ"ב).

וזו לשון הרשב"ץ ז"ל בספר תשובותיו ח"ג (סימן מ"ח): "קבלתן של הגאונים קבלה, וראוי לסמוך עליהן כאילו כתוב בתלמוד" ע"ש, והגאון המובהק רבי יהושע מקוטנא ז"ל בספרו יבין שמועה יו"ד (סימן כ"ג סק"ד דל"ז ס"ב) כתב: "ידוע מה שכתבו הפוסקים שעל דברי הגאונים יש לסמוך כעל דברי התלמוד, והרמב"ן ז"ל כתב כן הרבה פעמים בספר המלחמות לפי

סימן ב

רבינו אברהם ב"ר מאיר ׳ן׳ עזרא - הראב"ע

רבי אברהם בר מאיר, עשה פירוש לתנ"ך, והיה מלא כל חכמה, וחיבר ספרים הרבה במספר ותכונה וכו', וחיבר ספר סוד התורה על כל פרשה איזה סודות, כתב יד" עכ"ל.

וכתב הגאון החיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים חלק גדולים (מערכת א' אות פ"ט): "ולפי הנשמע מפי סופרים סיפורים שהיה רבי אברהם ׳ן׳ עזרא מופלג בחכמת המספר, והתשבורת, ובקבלה מעשית".

ומפשט לשונו ושתיקתו לסופרים, נראה שהחיד"א ז"ל סביר וקביל שהראב"ע ז"ל היו ידיו רב לו גם בחכמת האמת, והשוה עם המובא לעיל משם החתם סופר ז"ל, והגאון אדמו"ר מהרי"ט ז"ל

א. אם דברי הראב"ע על פי חכמת האמת הרה"ג רבי שלמה סופר ז"ל בספרו "חוט המשולש", תולדות זקנו רבינו הגדול הגאון בעל חתם סופר זצ"ל כה העיד (דף קמ"ז): "בליל שבת קודש כבוא [רבינו החתם סופר] לביתו שר פרק "אשת חיל", והשיר "צמאה נפשי" אשר כתב רבינו אברהם ׳ן׳ עזרא ז"ל ולא זולת, והפליג מאוד בשבח השיר "צמאה נפשי" שהוא עמוק בקבלה, ושבלא ספק רוח הקודש שרתה על הראב"ע כאשר חיברו", וכנודע.

ובספר סדר הדורות חלק ימות עולם (האלף החמישי ד' אלפים תתקל"ד) כתב: "רבי אברהם אבן עזרא, הוא החכם הגדול המופלג

שהוא על דרך האמת, לפי שהראב"ע לא קיבל, ואם לא שמע ולא קיבל לא יתכן לו להתנבאות, שדברים אלו תלויים בקבלה איש מפי איש עד משה מסיני, דהראב"ע פירש על מיכאל מלאך הרחמים, ודרך האמת היא על הע' שנקראת מלאך" וכו', וכיצא בזה כתב שם (פרשת בלק דרס"ב ע"א): "כוונת רבי אברהם נוטה אחר דרך האמת, אף על פי שלא קיבל, כי בטוב שכלו היה נוגע אבל לא פוגע", ושם (דרס"ב ע"ב): "בעבור שדברי רבי אברהם נוטים אל דרך הסוד הביאם הרמב"ן וישרו בעיניו, ולכן לא הקשה עליהם" ודוק היטב.

ועוד במאירת עינים (ר"פ מצוע דקצ"ו ע"א) כתב: "ואף על פי שהראב"ע ז"ל לא שמע ולא ידע בדרך זו, הרי הוא כמתנבא ונגע ופגע, ולפיכך הזכיר הרמב"ן דבריו כמי שרומז הסוד", ושם (פרשת בלק דרס"ב ע"א) כתב: "כתב הרמב"ן רמז רבי אברהם סוד, וכו', כוונת רבי אברהם נוטה אחר דרך האמת, אף על פי שלא קיבל, כי בטוב שכלו היה נוגע אבל לא היה פוגע" וכו', ושם שם (ע"ב) כתב: "ואף על פי שאלו דברי ראב"ע דברי פי חכם חן ואם לא הרגיש ולא שמע" וכו'.

ובן במאירת עינים (פרשת וזאת הברכה דשכ"ב ע"ב) כתב: "תמיה אני על הרמב"ן איך יאמר על דברי הראב"ע שאינם נכונים על פי הקבלה, וכי צריך הוא הראב"ע להתנבאות תמיד במה שלא שמע עד שנאמר על דבריו זה שאינו מתיישב על דרך הקבלה, אם היה רבי אברהם מקובל בדרך האמת ויפרש הפסוק על דרך האמת - ראוי הוא שיאמר עליו הרמב"ן דבר זה שאמר, אבל מאחר שהראב"ע לא קיבל, אין לומר עליו דבריו "דברים אלו אינם מתיישבים על דרך האמת", ואין לגנותו על כך, אבל יש לשבח אותו, כשהוא מתנבא ואומר דברים שנוטה על דרך האמת שלא בכוונה" עכ"ל.

מסטמאר, בספר חידושי תורה תשכ"ט (קונטרס ה' דברים, ליום הכיפורים דף ל"ו): "גם הראב"ע ז"ל היו לו הרבה מימרות רשב"י, וידע הרבה מחכמת האמת", ועוד לו שם בחידושי תורה (פרשת בלק דף קל"ו) כתב: "רבי אברהם ׳ן עזרא כתב שיש בזה סוד נפלא, והרמב"ן הסכים לדבריו שיש בענין זה סוד נפלא, ומזה ראה שהראב"ע עסק הרבה בחכמת האמת, וגם הרמב"ן הסכים עמו" ע"ש ועוד, ועיין בספר אוצר הגדולים ח"ב (אות ת"י דקי"ג ע"ב ואילך) ודוק.

ואני הקטן יעקב, דרך לימודי בספר מאירת עינים לרבינו יצחק דמן עכו ז"ל, תלמיד תלמידי הרמב"ן ז"ל, ראיתי לו בכמה מקומות שכותב לכאורה נגד זה, כמו לדוגמא שם (פרשת בשלח דק"ב ע"א) אחר שהביא דברי הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה שמות (י"ג כ"א) שכתב: "ורבי אברהם אמר כי הכתוב ידבר הוא כלשון בני האדם, בעבור כי כח ה' ושלוחו הוא הולך עם ישראל, כדרך מוליך לימין משה זרוע תפארתו (ישעיה ס"ג י"ב), והאמת שהוא כדרך מוליך לימין משה, אבל לא כאשר יבין רבי אברהם ממנו, וכתוב כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת", פירש דבריו: "כי רבי אברהם לא היה מדבר על דרך הקבלה שהיא דרך האמת, כי לא היה מקובל, וכוונתו כפשוטו, אבל על דרך הקבלה וכו'" ודוק.

ובתב הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה שמות (ל"ג י"ב): "כן כתב רבי אברהם, והבין בטוב שכלו בפסוקים, אבל לא יוכל לדעת האמת, כי לא שמע ולא ינבא", וכתב עלה בספר מאירת עינים שם (פרשת כי תשא דק"ע ע"ב): "הרמב"ן שיבח הראב"ע כאן לפי שפירש הענין על דרך האמת בלא קבלה שקיבלה, אלא בטוב שכלו השיג הראב"ע כאילו קבלו מפי מקובל, בסתמא אבל לא בביאור הענין ממש כמו

ועוד יש להאריך בפתגמא דנא ודי בזה המעט, וכתבתי עוד במקום אחר בס"ד, ועיין בדברי הגאון רבי יחזקאל סרנא ז"ל ראש ישיבת חברון בראש ספר ערכי הכוזרי ודוק היטב.

ב. רבי אברהם ׳ עזרא - רבי אברהם החוזה

ראיתי לחד מן קמאי מרבתינו בעלי התוספות ז"ל, הוא רבינו אברהם ב"ר עזריאל ז"ל בספר ערוגת הבושם ח"ב (דף ק"ד) שעמד בביאור י"ג מידות הרחמים, מה היא המידה הראשונה, שהאריכו בזה רבנן קמאי ע"ה, עיין בתוספות ראש השנה (י"ז ב'), ובספר שערי זהר שם, ובהגהותיו מקור חסד לספר חסידים (סימן ר"נ אות ג') ואכמ"ל.

ובתוך דבריו כתב בעל ערוגת הבושם: "ורבי אברהם החוזה, כתב כי ה' הראשון דבק עם ויקרא, כלומר ויקרא ה': ה' אל רחום וחנון, ואין אני רואה דבריו, כי חולק על דברי רבותינו שאמרו אני הוא קודם שיחטא, אני הוא לאחר שיחטא".

ושם בהערות המהדיר (אות ט"ו) עסק ודן מיהו "רבי אברהם החוזה", והביא מי שאמר שהכוונה לרבי אברהם אבולעפיה, ודחה דבריו, וציין לדברי הראב"ע בפירושו לתורה שמות (ל"ד ו') שכתב: "אמר הגאון כי ה' הראשון דבק עם ויקרא, ואילו היה כן למה לא דיבקו בעל הטעמים. והנכון כיו" וכו', הרי שהראב"ע ז"ל הביא דעה זו בשם רב סעדיה גאון, ודחאה מדברי בעל הטעמים כנ"ל.

אבל ברור אצלי שבעל ערוגת הבושם ז"ל אכן התכוין לראב"ע ז"ל, שהרי בערוגת הבושם שם ח"ב (סוף דף קס"ג) כך הוא כותב: "ומטעם זה מטעה רבי אברהם החוזה [למה] שעשה הפייט אנסיכה מלכיו" וכו', וציין

זו"ל רבינו מהר"ל ז"ל בספר תפארת ישראל (פרק ל"ד): "והראב"ע הרבה דברים מאוד כנגד הדרש הזה ואמר וכו', ובודאי הראב"ע בל ידע דברי החכמים הנאמנים כי דבריהם הם אמת בחכמה, והוא לא הבין דברי חכמה וכו', ודרך זה החכם להשיב על דבר חכמים עם ריחוק שלו מדברי חכמים ודי בזה", והבן.

ובספר עמודי העבודה (ערך רבי שלמה אלקבץ דף ש"י) הביא מח"י (דכ"ט ע"ב שבת פ"ה): "וכבר ייסדו רבינו שלמה ׳ גבירול, ורבינו אברהם ׳ עזרא, והרב משה בן עזרא פיוטים להלל לשבח יקר תפארת הדרה של שבת. והרב ז"ל לא בחר בהם כי לא נגה עליהם דרך הקבלה, ובזוהר ח"ב (דקע"ח ע"א) אמרו בשירים ותשבחות דאית בהון קבלה אמיתית וכו', והוא ז"ל היה אומר פיוט נאה ומשובח אשר חיבר ויסד החכם החסיד שלמה הלוי אלקבץ ז"ל ושמו חתום בראשו, והוא "לכה דודי", ואמר הרב כי רוב דבריו מסכימים אל האמת" ודוק.

אמנם מה שהעיד שרבינו האר"י ז"ל היה אומר פיוט "לכה דודי" - כגון דא צ"ע, וכתב דודי זקני הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חי ש"ב (פרשת וירא אות ה'): "פיוט לכה דודי לא נזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל, כי זה הפיוט חיברו רבינו שלמה אלקבץ ז"ל, ואין חיוב באמירתו, אך פשט המנהג לאומרו", ועוד עיין שם (אות ב'), ומר זקני הגאון ז"ל בספר כף החיים (סימן ע"ר אות ד') כתב להדיא שמנהג ק"ק "בית אל" שלא לומר פיוט "לכה דודי", וכן מתבאר מדבריו בכף החיים (סימן י"ח אות י"ב, וסימן רס"א אות כ"ח) ודוק ונתבאר היטב במקומו בס"ד. [אמנם בדברי רבי יעקב צמח ז"ל בספר נגיד ומצוה (סדר קבלת שבת) מתבאר, שמהר"ח ז"ל נהג לומר פיוט "לכה דודי" ע"ש. שמואל יואל].

ובעיקר טענת הראב"ע ז"ל נגד רב סעדיה גאון ז"ל שאין דבריו עולים בקנה אחד עם בעל טעמי המקרא ומשום כך דחה דבריו כנ"ל, מצאתי לרבינו יוסף יעבץ ז"ל בפירושו לאבות (פ"ג מ"ב) שכה כתב: "כבר אמר ראב"ע ז"ל, כלל אמסור לך כל פירוש שלא יסכים עם בעלי הטעמים - לא תאבה לו ולא תשמע אליו" עכ"ל, וכעת אני ידע היכן הראב"ע ז"ל בפירושו כתב לשון זה, רק ראיתי בפירוש ראב"ע ישעיה (א' ט') כתב עיקר גדול לשמור דרך הטעמים ע"ש, ונראה דהראב"ע ז"ל בספרי הדקדוק שלו כתב זאת, ואינם תחת ידי. [וכאשר חשבתי מצאתי כעת בספר משנת הגר"א במבוא (דף ד') שציין שכך כתב הראב"ע ז"ל בספרו מאזני לשון הקודש (ד"ד ע"ב) ועוד בספר הצחות שלו (דנ"ג ע"א) ועיין שם בזה].

ואל תתמה ממה שכתוב בפירוש הראב"ע משלי (ח' י"ג): "ובעל הטעמים ששם טעם מפסיק במלת ופי, לא ראה זה הפירוש" עש"ב, והרי שפירש דלא כבעל הטעמים, דלא קשיא כי גם מכאן ראינו למה שנודע שפירוש הראב"ע על ספר משלי אינו של הראב"ע, אלא של רבי משה קמחי ז"ל אחיו של הרד"ק ז"ל, וכמבואר במקומו בס"ד, ואביא עוד ראינו שפירוש "ראב"ע" לספר משלי מרבי משה קמחי ז"ל יצא, דעיין לרד"ק ז"ל בפירושו לספר שופטים (ה' כ"ו) שהביא משם אחיו פירוש מחודש לפסוק ידה ליתד תשלחנה ע"ש, ואני מצאתי פירוש זה בראב"ע משלי (י"ז ח'), ועיין בזה בספר שרי האלף ח"א (דף קל"א, ודף קנ"ד), ובחיבורי הנכחי לעיל (סימן ד' אות י"ז), ודוק.

אלא דאי קשיא הא קשיא, כי מצאתי לראב"ע ז"ל עצמו דברים (כ"ו ה'), ועוד לו שם (ל"ג ב') שפירש המקראות שלא כבעל הטעמים, וכמו שהעיר בספר הכתב והקבלה (שם ושם). וצ"ב.

המהדיר לעיין בפירוש הראב"ע קהלת (ה' א') עכ"ל.

ומתבאר דתואר "רבי אברהם החוזה", נתייחד לרבי אברהם ן' עזרא ז"ל, והוא אכן בפירושו לקהלת שם עשה את הפייט רבינו הקלירי ז"ל כטועה ח"ו, ומינה נמי למה שכתב הרב ערוגת הבושם לעיל "רבי אברהם החוזה", כוונתו לרבי אברהם ן' עזרא, ובודאי בפירוש הראב"ע שהיה שלפני בעל ערוגת הבושם היה כתוב כאשר הוא ציטט, ואולי הכוונה למהדורת ראב"ע הקצרה לספר שמות, ואין ספק זה תחת ידי לברר הדבר.

ונראה שהתואר "חוזה" ניתן לראב"ע ז"ל, כיון שהיה יחיד מומחה בעניני תכונה ואיצטגנינות כנודע, והרבה ספרים חיבר בנושא זה, עיין בספר אור החיים בערכו ואכמ"ל.

ובמסעות רבי בנימין מטודלה ז"ל הוא כותב: "ובטבריה יש כמו חמישים יהודים, ובראשם "רבי אברהם החוזה" ע"כ, ונראה לי שהוא חכם אחר שגם הוא נקרא בשם זה, ואינו הראב"ע ז"ל.

וראיתי בספר פענח רזא כתב יד הנדפס בספר אהל דוד ששון ח"ב (דף אלף קכ"ב ע"א): "רבינו אברהם הנביא שאל לאליהו פירושו" וכו', ואולי הוא רבי אברהם החוזה, הוא רבי אברהם הנביא וצ"ע. [ועיין לקמן בסוף דברינו כאן].

עוד מצאתי רשום אצלי שיש לעיין בענין רבי אברהם החוזה - בספר ארשת ח"ו (דרפ"ח ע"א) ושם ציין לעיין בזה בלוח ירושלים שנת תשי"א, ובספר תולדות חכמי ארץ ישראל ח"א (דף ע"א), ואין הספרים תחת ידי, ואתה תחזה.

שם שהרי ראינו כי אחאב היה מחפש אחריו כמו שאמר אם יש גוי וממלכה וגו', ואולי הסותרים ההם היו מסתירים אותו, ועוד עיין לרד"ק ז"ל בספר השרשים שלו (ערך ערב), ושם בנימוקי ר"א הבחור, ועיין חולין (ה' א').

וראיתי דבר פלא בספר פענח רזא כתב יד הנדפס בספר אהל דוד ששון ח"ב (דף אלף קכ"ב ע"א): "רבינו אברהם הנביא שאל לאליהו פירוש, ואמר לו והעורבים טעות סופר הוא הר' קודם הב', אך דינו לכתוב והעורבים, כלומר אותם העורבים".

ובודאי מה שכתב "טעות סופר" אינו כפשוטו ח"ו, אלא כוונתו שכמו שמצינו חילוף אותיות, כמו כשב והכוונה כבש, ושלמה והכוונה שמלה ועוד, מה שנקרא "שיכול אותיות", ועיין רד"ק שמואל ב' (כ' י"ד), כך גם כאן תיבת והעורבים כאילו כתוב והעורבים וז"ב, והשוה לדעת היש מפרשים שהביא הרד"ק שם, ולדברי האמורא רב אידי בחולין שם ודוק.

ג. על אגרת השבת ורבי אברהם ן' עזרא

כתב בספר שבט יהודה (השמד הי"ח דף ס'): "האי אשר נקרא היום אנגלאטירה [אנגליה], נעשה שם שמד גדול ועצום וכו', וביחוד העיר הגדולה הנקראת לונדריש [לונדון], ושם עשה החכם רבי אברהם בן עזרא אגרת קראה "אגרת שבת". וכן כתב רבינו יצחק אברבנאל ז"ל בספרו ישועות משיחו (פרק ב' דמ"ו ע"א) ע"ש.

והחיד"א ז"ל בספר שם הגדולים חלק גדולים (מערכת א' אות פ"ח) כתב: "והרבנים הנזכרים כתבו שענין אגרת שבת שנדפסה, אין הדברים כן, אמנם יש לו להראב"ע חיבור מיוחד על זה והאריך למעניתו".

ובספר מבחר כתבים לרמש"ש ז"ל (דף י"ח אות ד') כתב: "ויש לצרף מקום זה רש"י יהושע (ג' ד') אל שאר המקומות שרש"י ז"ל לא השגיח בדברי בעל הטעמים עיין בדברינו בנתיבות עולם (דע"ח ע"א)", ועיין לר"ו"ה ז"ל שכתב בזה דבר יקר בספרו הבנת המקרא בראשית (ט"ז ד'), והובא בספר הכתב והקבלה בראשית (שם), ועוד עיין בהכתב והקבלה בראשית (מ"א ג'), ודברים (כ"ט ט'), ובס"ד הארכתי במאמר מיוחד, ואכמ"ל.

* * *

מלכים א' (י"ז א'): "ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, ויהי דבר ה' אליו לאמר, לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית אשר על פני הירדן, והיה מהנחל תשתה ואת הערבים צייתי לכלכלך שם, וילך ויעש כדבר ה' וילך וישב בנחל כרית אשר על פני הירדן, והערבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומן הנחל ישתה".

ובתב הרד"ק ז"ל: "ואת העורבים צייתי, עורבים ממש, והם העופות השחורים, וטעם צייתי ששמתי בלבם להביא לחם ובשר שתי פעמים ביום. ואין לשאול מאין היו מביאין לו כי באמת ממקום כשר היו מביאין לו אחר שברצון האל היו מביאין לו, והרבה כשרים היו בישראל שאומר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו, ובדברי רז"ל יש אומרים שהיו מביאין לו משלחנו של אחאב ויש אומרים משלחנו של יהושפט. ויש מפרשים העורבים סותרים כמו עורבי מערב (יחזקאל כ"ז ט'), והנה הכתוב אומר ונסתרת שלא ידעך אדם

ובספר נעלם ממני ענין ספר "ראשית חכמה" של הראב"ע ז"ל, ובמה עוסק, ומתוך דברי הכפתור ופרח שכרך חיבור זה עם חיבור צורת הארץ שעניינו חכמת הכוכבים ומסילותיהם, לרבי אברהם אבן חייא, יש לדרוש סמוכין שגם ספר "ראשית חכמה" הוא בענין זה, וצ"ב, והידוע בה דברים יאיר ויעיר ושכמ"ה.

ועיינתי בספר שם הגדולים חלק גדולים (מערכת א' אות פ"ט) ולא ראיתי שהחיד"א ז"ל הזכיר חיבור ראשית חכמה לראב"ע ז"ל, אבל כתב שם: "ורבני איטליה הביאם הרב בנימין הנזכר מזכירים כמה ספרים שחיבר הראב"ע שאינם גלויים", ואולי ספר זה נכלל עמם.

ובספר אור החיים (ערך רבינו אברהם ב"ר מאיר אבן עזרא דף ע"ו) כתב שהראב"ע חיבר ספר ראשית חכמה כולל חמישה ספרים בחכמת "החזיון" ע"ש, ולכאורה רוצה לומר שהספר עוסק בעניני נבואה, או בעניני חלומות, והרי זה לא כמו שכתבתי לעיל.

עבשיו ראיתי בספר סדר הדורות חלק ימות עולם (האלף החמישי, ד' אלפים תתקל"ד) שהביא רשימת ספרי הראב"ע ז"ל וכתב שחיבר ספר ראשית חכמה בחכמת התכונה ע"ש, ולפי זה "חזיון" שכתב בספר הנ"ל היינו חכמת התכונה, ומלשון חוזה בכוכבים, וכן ראיתי שם בספר אור החיים (דף קצ"ח) שכתב: "ספר גיא חזיון כולל בו כל שרשי החזיון והאצטגנינות על פי חיבורי החכמים רבי אברהם ב"ר חייא והראב"ע", והיינו כדכתבנא ודוק.

ובספר אור החיים (ערך רבינו אברהם ב"ר מאיר אבן עזרא דף ע"ב) ברשימת ספרי הראב"ע כתב: "אגרת שבת, להוכיח שאנחנו מחזייבים לשבות ביום השביעי מערב עד ערב שהיום הולך אחר הלילה שלפניו, והצעה בחרוזות בראשו כאילו בא אליו מיום שבת אגרת בחלום בליל ש"ק י' טבת תתקי"ט שיקנא קנאתה, יען כי תלמידיו הביאו ספרים אל ביתו פירושים על התורה ושם כתוב לחלל ליל השבת ולשבות בליל שלאחריו, ועל ידי זה נתעורר הרב לכתוב האגרת, וחלקו לשלשה שערים, השער הא' בראשית שנת התורה, השער הב' בראשית חדש השנה, והג' בראשית יום השנה, וישנו אתי כתב יד" ע"ש.

וראיתי להרה"ג רבי אברהם זוסמאן אברהמס ז"ל בספרו זכור לאברהם לבוב תר"כ (דע"ח ע"א) שכתב: "ועד היום הזה יש כאן לונדון חצר אחת גדולה ובה הרבה בתים, ונקראת על שמו "אבן עזרא סקסטער" ויש להם בקבלה ששם היה דר החכם הראב"ע, ואני הייתי שם פעמים לאין מספר" עכ"ל.

ד. על חיבור ראשית חכמה של רבי אברהם נ' עזרא

ראיתי בספר כפתור ופרח (פרק ט'): "וכן גם כן כתב הנשיא רבי אברהם אבן חייא ז"ל בספר צורת הארץ, ורבי אברהם נ' עזרא בספר ראשית חכמה" עכ"ל.

סימן ג

רבינו אליעזר ממין - רא"ם

"יגדיל תורה" שיצא לאור באודסה (קונטרס י' סימן קנ"ג אות א' ס"ק י"ג): "והנה בספר יראים

א. בענין תרי רא"ם הוו
כתב הגאון האדו"ת ז"ל בקובץ התורני

ומשיב מהדורה קמא (ח"ב סימן ס"ט) כתב: "ובאמת תמיד דברי היראים על שפתי הסמ"ג" וכו', ובמשנה ברורה (סימן ש"ב ס"א ביאור הלכה ד"ה עליה) כתב: "בספר יראים להרא"ם שממנו נובע כל לשון הסמ"ג בענין הזה", ועוד שם במשנה ברורה (סימן שלי"ו ס"ג ביאור הלכה ד"ה מותר) כתב: "נמצא בסמ"ג וכו', אכן באמת דברי הסמ"ג מועתקים מספר יראים" וכו'. והגרי"פ פרלא ז"ל בספר נעם (חלק כ"ג, דף ע"א) כתב: "כל דברי הסמ"ג הם דברי בעל ספר התרומה וספר יראים להרא"ם ז"ל כאשר יראה כל מעיין ומשוה שניהם זה עם זה, כי חלק גדול מספר יראים בלשונו נעתק בסמ"ג" ע"ש. ולפיכך מכל הטעמים הללו נעלם ממני ולא ידעתי איך לא שם רבינו הגאון האדר"ת ז"ל לבו הטהור לזה וכתב כנ"ל, ופלא. וחילוף כיוצא בזה תראה בשו"ת רב"ז ח"א (סימן ק"ג אות א' דק"י ע"ב): "וכן פסק בספר יראים להרא"ם מזרחי ז"ל", וצ"ע.

ב. בענין הרא"ם הנזכר בהגהות מיימון

בשכספר הגהות מיימון מביאים בשם רא"ם, היינו רבינו אליעזר ממין ז"ל בעל ספר יראים, וזה ברור, ומה שכתב רבינו הגדול ז"ל בספר שדי חמד אסיפת דינים (מערכת ה' אות ב' סק"ו ד"ה אמנם): "מה שכתב בהגהות מיימון בשם רא"ם ז"ל, אולי אין כוונתו על רא"ם בעל ספר יראים, אלא על רא"ם אחר, ואנכי לא ידעתי", ע"ש.

ואחר בקשת הרשות והמחילה, ז"א, וכל מה שכתב רבינו השדי חמד ז"ל שם הוא מחמת שלא שלטו עיני קדשו בספר יראים השלם, ואכן המעיין שם (בסימן רכ"ג) יראה שאתי שפיר הכל, וכן כתב שם בהגהות תועפות ראם על ספר יראים השלם (אות ה') ע"ש.

כתב דלמאן דאמר כזית דאורייתא, בפחות מכזית חייב בברכת המזון מדרבנן. והוא דבר נפלא שלא מצאנו כדוגמתו, ובחיבורי סוד יראים כתבתי בס"ד דיש לומר דלרבי יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה ומשום דלשון אכילה בכל שהוא משמע ורק דאינו לוקה אלא בכזית משום הלכה למשה מסיני כמבואר במשנה למלך הלכות חמץ ומצה (פ"א ה"ז) משם הרא"ם עצמו בעל ספר יראים ע"ש, אם כן יש לומר דלאכילת מצוה גם בפחות מכזית הוה ליה מצווה, אבל מכל מקום לענין ברכה לא מברכין בפחות מכזית" ע"ש.

ואחר בקשת הרשות, כמדומה דלרגע קט רא"ם ברא"ם איחלף ליה, דמה שהביא המשנה למלך שם בשם הרא"ם, הכוונה לרבינו אליה מזרחי ז"ל, ולא נתכוון לרבי אליעזר ממין ז"ל בעל ספר יראים תלמיד רבינו תם, שהרי כך כתב המשנה למלך שם: "וראיתי לרא"ם ז"ל בתוספותיו על הסמ"ג" וכו', ומבואר באר היטב דלרבי אליהו מזרחי ז"ל נתכוין שהוא כתב חידושים לספר הסמ"ג הנקראים תוספות הרא"ם כנודע, עיין בספר שם הגדולים חלק גדולים (מערכת א' אות קע"ב, ומערכת י' אות ק"א), ושם חלק ספרים (מערכת ג' אות כ"ד, ומערכת נ' אות כ"ח ומ"ד) ודוק.

ומה גם שבעל סמ"ג ז"ל היה אחרי רבי אליעזר ממין ז"ל, ומזכירו פעמים הרבה כמו בחלק העשין (עשה כ"ז ול' ומ"ח) וחלק הלאוין (ל"ת י"ז וע"ז וע"ט) ועוד, ואיך יתכן שהרא"ם ממין ז"ל המוקדם בזמן יכתוב תוספות על סמ"ג, אתמהא.

ובבר כתב הגאון מהרא"ז מרגליות ז"ל בשו"ת בית אפרים יו"ד (סימן ס"ב ד"צ סע"ד): "ידוע שהסמ"ג דרכו להמשך אחר ספר יראים" ע"ש. והגאון מהרי"ש נתנון ז"ל בשו"ת שואל

חולין מזכיר לראב"ן, מזכירו בתואר זקיני הראב"ן כמו בפסקי הרא"ש שם (פ"ג סימן י"א, וסימן מ"ה) ע"ש. ותו חפשתי היטב בספר הראב"ן ולא מצאתי שכתב מה שהביא הרא"ש בשמו.

אבל מה נעשה שהגהת רבינו הכנסת הגדולה ז"ל היא הנכונה ושצריך לומר בדברי הרא"ש הראב"ן, הוא רבי אליעזר ממיץ מחבר ספר יראים, שכך מצאתי מפורש בתוספות רא"ש חולין שם רבי אליעזר ממיץ כתב וכו', ורבינו שמחה השיב עליו, ואכן כן הוא להדיא בדברי רבינו אליעזר ממיץ בספרו ספר יראים (סימן ס"ג וסימן ש"ב) עיין שם באריכות ודוק היטב.

ומה שכתב החתם סופר ז"ל שהראב"ן היה רבו של רבינו אליעזר ממיץ - בענייני גם זה נעלם ממני ואיני יודע זו מניין, והרא"ם בכל ספרו איננו מזכיר לראב"ן, ועיין במבוא לספר הראב"ן (פרק ד') שסידר ומנה כל תלמידי הראב"ן ואת רבינו אליעזר ממיץ לא הזכיר וצ"ע.

ד. על גאוני ספרד הקדמונים וחיבורי רא"ם

כתוב בשו"ת מהרש"ל (סימן כ"ה): "ואומר אני אם המגיד משנה היה רואה דברי הרא"ם שבמרדכי קידושין (סימן תקל"א) שפירש דווקא אכופין קאי, לא היה כותב על הרמב"ם צ"ע, ואולי אף הר"ן היה מודה, כי הם לא הורגלו בדברי הרא"ם אף שהוא קדמון להם כידוע, בפרט שרוב דבריו [של הרא"ם] אינן בספר מפורש אלא מלוקט בתשובות, וכאשר כתב מהרי"ק כדומה לזה".

והנה מה שציין מהרש"ל ז"ל לדברי מהרי"ק ז"ל, בודאי כוונתו לשו"ת מהרי"ק (שורש

ואין תימה שרבינו השדי חמד ז"ל לא הזכיר שם דברי ספר יראים השלם, כמו שמזכירו בשדי חמד בשאר מקומות כמו בחלק הכללים מערכת ל' כלל קמ"א אות י"ב ד"ה אמר, ואות ל"ג ד"ה וחקר, ואות מ"ח, ואות נ"ו, ועוד שם מערכת מ' כלל פ"ז ד"ה ולענין, ושם כלל קי"ב ד"ה ואנכי, וסוף כלל קל"ג, וכלל קצ"ה ד"ה ומקורב, ועוד, כי חלק אסיפת דינים נדפס בשנת תרנ"ו, ואחר כך נדפס ספר יראים השלם עם הגהות תועפות ראם בשנת תרס"ב, ולכן אז לא שלטו עיני קדשו של רבינו השדי חמד ז"ל בספר יראים השלם, ואחר כך כשבא לידו ספר יראים השלם, לפי הנראה אזדו מיניה דבריו הנ"ל ולא זכר לתקנם ודוק.

ג. בענין הרא"ם הנוכח בפסקי הרא"ש

כתב בשו"ת חתם סופר יורה דעה (סימן ע' ד"כ ע"ד): "בפסקי הרא"ש חולין (קיד" ע"ב) כתב המבשל במי חלב פטור, הרמב"ם אוסר אותן מפני שהופרשו מחלב חזרו לאיסור אבר מן החי, ורבינו שמחה פליג דהרי לענין הכשר זרעים חלב גמור הוא, ובלחם חמודות הגיה הרמב"ן, ויען בטור יו"ד (סימן פ"א) כתוב רבינו אליעזר אוסר, כתב בכנסת הגדולה הובא בהגהת הטור החדשים אות ז' שצריך להגיה בהרא"ש במקום רמב"ם רא"ם הוא רבינו אליעזר ממיץ ע"ש, ואני אומר לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא צריך לומר הראב"ן, היינו רבי אליעזר בר נתן חבירו של רבינו תם, שהיה רבו של רבינו אליעזר ממיץ, ושפיר השיב עליו רבינו שמחה ע"ש.

והנה מה שהגיה רבינו החתם סופר ז"ל בדברי הרא"ש שבמקום רמב"ם צריך לומר ראב"ן כנ"ל, בענייני יש לעמוד בזה, חדא שהרי בכל מקום שהרא"ש בפסקיו למסכת

ומרן ז"ל בכסף משנה הלכות שבת (פ"י הי"א) הביא הגהות הרמ"ך הוא רבי משה הכהן שכבר הוא הביא לספר יראים ע"ש.

גם ראיתי שהריטב"א ז"ל בכמה מקומות מזכיר לרבי אליעזר ממיץ בעל יראים ז"ל עיין בחידושו ליומא (ל"ח א'), ויבמות (ע"ו א'), וקידושין (כ"א ב' ב"פ, ול"ב א', ונ"א ב') ע"ש.

והחיד"א ז"ל בשם הגדולים חלק גדולים (מערכת א' אות קצ"ז) כתב: "וגם רא"ם חיבר תוספות על התלמוד ואני הדל ראיתי תוספותיו לחולין כתב יד, ומזכירם בעל מגדל עוז הלכות מאכלות אסורות (פ"ו הי"ב)" עכ"ל.

וראיתי שהחיד"א ז"ל בספרו מחזיק ברכה יו"ד (סימן כ"ח אות כ"ב) העתיק מתוספות בעל יראים לחולין ע"ש.

ויש להוסיף כי אני ראיתי במגדל עוז הלכות ברכות (פ"ד ה"ז) שכתב: "אני אומר כי הראב"ד ז"ל סמך אהיה דר"פ ערבי פסחים גבי עובדא דרב ברונא דאסיקנא כיון דאמריתו הב ונברין איתסר לכו למישתי בלא ברכה, וסובר רבינו ז"ל דוקא שתיה ולא אכילה, ואנחנו לא כן קבלנו מפי רבותינו בעלי התוספות ז"ל אלא אכילה ושתייה אחת היא לגבי היסח הדעת, וכן כתב הרב רבי אליעזר ממיץ ז"ל בשיטתו, ומשוי להו כהדדי מסוגיין דפרק שלשה שאכלו במעשה דשמעון בן שטח עם ינאי המלך" עכ"ל.

ולפי זה מבואר דלבעל מגדל עוז היו גם תוספות רבי אליעזר ממיץ למסכת פסחים שהרי הרא"ם השוה סוגיית התלמוד דברכות לפסחים ודוק.

צ"ד שכתב: "טעמא דהילכתא כבתראי משום דאי לאו דקים להו דמילתא דקמאי לאו דסמכא הוא לא הוו פליגי ולענ"ד דוקא היכא שדברי הראשונים כתובים על ספר ידוע ומפורסם, אבל מה שנמצא כתוב בתשובת גאון אחד ולא עלה זכרנו על ספר ידוע, אפילו אם ימצא פוסק אחרון שיפסוק בהפך מהגאון הקודם לו, איכא למימר דילמא לא שמיע ליה לאותו פוסק האחרון, ואי שמע הוה הדר ביה". ורבינו רמ"א ז"ל קבע הדברים בהגה לשלחן ערוך חו"מ (סימן כ"ה סעיף ב') עיין שם.

אבל מה שכתב מהרש"ל ז"ל: "בפרט שרוב דבריו [של הרא"ם] אינן בספר מפורש אלא מלוקט בתשובות", בענייני לא הבנתי ותמה אני על עצמי שהרי רוב תורת הרא"ם ז"ל היא בספרו ספר יראים ובתוספותיו, ואיננה מלוקטת בתשובות, ועיין.

ודע כי לא ראיתי שהרב המגיד משנה ז"ל יזכיר לבעל יראים, אבל ראיתי שבן דורו הוא הר"ן ז"ל בכמה מקומות מזכיר לרבינו אליעזר ממיץ בעל יראים ז"ל, עיין לר"ן ז"ל בחידושו לשבת (ע"ד ב') וכן הוא בביאורו להלכות הרי"ף שם (דל"ב ע"ב), ובחידושו לפסחים (כ"ד א'), ולבבא בתרא (ס"ה ב'), ובביאורו להלכות הרי"ף קידושין (דכ"ב ע"ב) ע"ש.

והרי"ד ז"ל בתוספותיו למסכת נדה (ה' ב'): כתב: "וראיתי כתוב בשם הרב רבי אליעזר ממיץ זצוק"ל כיון דחזינן וכו' וכו' והוא פתרון נאה ביותר".

סימן ד

רבינו פרץ ב"ר אליהו הצרפתי מבעלי התוספות

א.

והיה להם דבר זה על פי סוד, אך שבדינים לא יאות להורות מתוך חכמה מסותרת והנגלות לנו ולבנינו, לכן עילה מצאו לתלות טעם בקטרת וגם זה אמת, ולכן אינו מהראוי לעבור על דברי רבינו הרמ"א ז"ל.

והנה מה שהביא מהרי"ל משם רבינו פרץ, הוא רבינו פרץ ב"ר אליהו ז"ל הצרפתי בעל התוספות, וזה פשוט, ואכן בספרי מהרי"ל מכתב יד כתוב שם במפורש רבינו פרץ בתוספותיו, הובא בהערות לספר מהרי"ל שם, ולכן מה שכתב בערוך השלחן ש"ידוע שרבינו פרץ שממנו מקור דין זה היה חכם גדול בחכמת הנסתר", זה רבינו פרץ הכהן הספרדי ב"ר יצחק, ואלי מיוחס ספר מערכת האלהות בחכמת האמת, ולפי זה רבינו פרץ ב"ר אליהו הצרפתי מבעלי התוספות, ברבינו פרץ ב"ר יצחק הכהן הספרדי המקובל, איחלף ליה לגאון בעל ערוך השלחן במחכת"ה.

וכה כתוב בספר אור החיים (ערוך רבינו פרץ הכהן ב"ר יצחק דף תק"ע): "ספר מערכת אלהות, אם אמת נכון הדבר ששם מחבר הספר היה רבינו פרץ, אזי הוא רבינו פרץ הכהן ב"ר יצחק הכהן, ולא רבינו פרץ ב"ר אליהו בעל התוספות, כי הוא נח נפשיה קודם להרשב"א, כנראה בתשובות הרשב"א ח"א (סימן שע"ט), ואילו הרב המחבר בספר מערכת אלהות (פרק י"ג) כותב "זצ"ל" על הרשב"א ע"כ ודוק. ועיין לקמיה אות ב'.

ב.

כתב הגאון רבי יהודה סיד ז"ל בספרו נר מצוה ח"ב (בכללי הפוסקים מערכת ה' כלל

כתב רבינו הרמ"א ז"ל בהגה שלחן ערוך יורה דעה (סימן רס"ה סעיף י"א): "ונוהגין להדר אחר מצוה זו להיות סנדק לתפוס התינוק למוהלו (הגהות מיימוני פרק ג' דמילה), ויפה כח הסנדק מכח המוהל להקדימו לקריאת התורה, דכל סנדק הוא כמקטיר קטורת (מהרי"ל בשם רבינו פרץ), ולכן נוהגין שלא ליתן שני ילדים לבעל ברית אחד כדאמרין גבי קטורת חדשים לקטורת (שם בשם רבינו פרץ). ודברי רבינו פרץ ז"ל מובאים ספר מנהגי מהרי"ל הלכות מילה (דף תע"ו אות א'), והרב המדיר לספר מנהגי מהרי"ל כתב שדברי רבינו פרץ אינן נמצאים לפנינו והובאו גם בליקוטים שבסמ"ק צורין (מצוה קנ"ד) ועיין בהערות שם.

ובביאור רבינו הגדול הגר"א לשלחן ערוך שם (אות מ"ו) כתב: "ולכן נוהגין [שלא ליתן שני ילדים לבעל ברית אחד] כו'. דבריו אין להם שחר דאם כן מאי טעמא מאדם אחד דוקא, ואחד לא יעשה שני פעמים סנדק לעולם, ולעולם לא ראינו סנדק שמתעשר אלא המנהג הוא על פי צוואת רבינו יהודה החסיד סימן מ' ע"ש עכ"ל. ועיין שו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא (יו"ד סימן פ"ו) ושו"ת חתם סופר או"ח (סימן קנ"ח), ושם בליקוטי הערות וש"נ ואכמ"ל.

וראיתי בספר ערוך השולחן (שם סעיף ל"ד) שכתב: "ולבי אומר לי דעיקר העניין הוא מהדברים הנעלמים, דמצונו לרבינו יהודה החסיד בצוואתיו שלא יתן לאחד סנדק לשני בניו אלא אם כן מת אחד מהם עכ"ל, וכן ידוע שרבינו פרץ שממנו מקור דין זה היה חכם גדול בחכמת הנסתר, וגם רבינו הרמ"א כן,

סופר ח"ב (דף צ"ו). [ובחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן מ"א) הארכנו במאמר מיוחד על הגהות רבינו פרץ לסמ"ק עיין שם וצרף לכאן].

אבל מה שכתב בנר מצוה שם שנראה שרבינו פרץ זה הוא רבינו פרץ הכהן שמזכירו תמיד בעל הגהות הסמ"ק בשם מורי הר"ף שיחיה, והוא חבירו של הר"ן ורבו של הריב"ש וכו', במחכ"ת לרגע קט איחלף ליה רבינו פרץ ברבינו פרץ, דרבינו פרץ הנזכר בהגהות סמ"ק הוא רבינו פרץ ב"ר אליה, הצרפתי מבעלי התוספות, ולא היה כהן, והוא תלמיד רבי שמואל מאיברא ז"ל, ככתוב בשם הגדולים חלק גדולים (מערכת פ' אות י"ד), ועוד שם חלק ספרים (מערכת ת' אות כ'), ואילו רבינו פרץ שמזכירים הר"ן והריב"ש הוא רבינו פרץ ב"ר יצחק, הספרדי והיה כהן, ועיין שו"ת הרשב"ש (סימן קצ"ג), והוא בתראה טובא לרבינו פרץ בעל התוספות וזה ידוע, ועיין בזה בספר אור החיים (מערכת פ' בערכם דף תקס"ח ודף תקס"ט) ע"ש. [ובאור החיים (מערכת א' ערך רבי אהרן הכהן דף קמ"ד) כתב הרב המגיה בהגהה: "רבינו פרץ הכהן בעל התוספות" וכו', וז"א כנ"ל].

ובחיבורי ברית יעקב (סימן ב' די"ח סע"א) כתבתי בס"ד: "ומרן ז"ל בבית יוסף אבן העזר (ס"ס צ"ד) הביא תשובת הרשב"א ז"ל שכתב בהאי לישנא: הואיל ונפק מפומיה דמר, וכל שכן שהסכים על ידו הרב רבינו פרץ, אף על פי שיש לבעל דין לחלוק, הרי אנו כופפין אזנינו להסכמתם, ונאמר כבר הורו זקנים מוסדי הארץ אשר בית ישראל נכון עליהם וכו', ואף על פי שאין דעתנו מכריע את ההרים [הגדולים ושיחתנו אינה עוקרת את הדקלים ממקומם], שהם אמרו והם יודעים מאיזה טעם אמרו, ויש לנו לענות אמן על דבריהם אלא שאנו מלקטים שבלים אחריהם"

נ"א) "הלכה כר"ף היכן שחולק על הסמ"ק, כן כתב בשו"ת מהרי"ק ז"ל (שורש קס"ב), והביאו הרב כנסת הגדולה בכללי הפוסקים (אות כ"ד), ונראה שהוא רבינו פרץ הכהן שמזכירו תמיד בעל השגות הסמ"ק בשם מורי הר"ף שיחיה, והוא חבירו של הר"ן ורבו של הריב"ש, ובתשובות הר"ן (סימן מ"ג) פליג ליה יקרא וקרא לו מורינו הרב הכהן הגדול" וכו' עכ"ל ע"ש.

ותחילה וראש יש לתקן טעות סופר שכיחה שנפלה שם, ובמקום הלכה כר"ף היכן שחולק על הסמ"ק, צריך לומר הלכה כר"ף, וכבר כתבתי בחיבוריי בכמה מקומות דטעות זאת מצויה שמשתבש ר"ף במקום ר"ף (או אפכא), ועיין בחיבורי יד סופר (דף צ"ו, ודף ק"ב), ובחיבורי כרם יעקב (דף קנ"ה), ועיין יפה ללב ח"א (סימן כ"ה סוף אות י"ז סד"ה והרב), ודוק. [וגם מצינו שראשי תיבות ר"פ שהכוונה "רבינו פרץ" נשתבשו ונפתרו "ריש פירקין", ועיין דבר נפלא בזה ופתרון תעלומה בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן מ"ד) עיין שם].

ועכשיו מצאתי שהעיר כזאת מרן ז"ל בבית יוסף על אור"ח (סימן תקי"ד) שהביא דברי הגהות מימון שכתבו פירוש ר"ף ע"ש, ואני לא מצאתי לר"ף שכתב כן ולא הביא אלא משנתנו כצורתה ואולי נתכוונו לכתוב ר"פ, הוא רבינו פרץ, והמעתיקים שגו וכתבו ר"ף ע"ש ודוק. [ונתבאר במקומו במאמר מיוחד בס"ד].

והנה מה שכתב בספר נר מצוה שרבינו פרץ הוא בעל הגהות הסמ"ק, צדקו דבריו כי אכן רבינו פרץ ז"ל הוא מחבר הגהות סמ"ק עיין בחיבורי ברית יעקב (דף כ"ב), ועיין בזה בספר פתח הדביר ח"ג, וספר כל בו מלא מהגהות רבינו פרץ לסמ"ק עיין בחיבורי יד

צ"ב) שכתב הר"י מקורביל ורבינו פרץ היו בזמן אחד ע"ש, והוסיף בשו"ת מהרי"ק שם שהרב רבינו פרץ היה אחרי מהר"ם מרוטנבורג ז"ל ע"ש.

ובשו"ת מהרי"ק (שורש צ"ח דנ"ה סע"א) כתב: "ופשיטא שתוספות רבינו פרץ, והגהת רבינו פרץ אינם חלוקות אלו על אלו, מאחר שכולם נתנו מרועה אחד", וכן בשו"ת מהרי"ק החדשות (סימן ג' דף ט"ו) כתב: "איכא למרמי מתוספות תלמידי רבינו פרץ להגהה דרבינו פרץ, ודוחק הוא לעשות מחלוקת בינו לתלמידו".

ודע כי בשו"ת מהרי"ק החדשות (סימן י"ט דף צ"ב) כתב: "וגם רבינו פרץ לא הגיה לחלוק עליו כאשר הוא רגיל במקום שהוא חולק על רבינו יצחק מקורביל [בעל סמ"ק] משמע שהוא מודה לו, דפשיטא דאי הוי פליג בהא לא הוי שתיק מיניה", ושם (דף צ"ה) כתב: "ופשיטא דבתר רבינו פרץ אזלינן בכל מילי".

ותוספות רבינו פרץ ב"ר אליהו, בארץ ספרד היו מצויות ובהן היו למדים עיין בחיבורי כנסת יעקב (דף ק"ח), ובחיבורי ברית יעקב (דף ט"ל), ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן כ"ט) שהבאתי שם דברי רבינו הרא"ש ז"ל על סמכותן ואמינותן של תוספות רבינו פרץ ז"ל ע"ש.

עוד דע כי התוספות שלפנינו על מסכת נזיר, הם תוספות רבינו פרץ, עיין בחיבורי כרם יעקב (דף קכ"ז) ועיין בספר אור החיים הנ"ל (שם), ובהגהות לית חן שעל ספר ראבי"ה ברכות ואכמ"ל.

ע"ש, ובס"ד מצאתי שתשובת הרשב"א הזאת נמצא בקובץ תשובות הרשב"א ח"ד (סימן קנ"ב) ונפלו שם טעויות, ויש להגיה על פי העתקת מרן ז"ל, ועיין בחיבורי אות יעקב שעל ספר יחי ראובן (דף ק"ז) מה שהבאנו על תשובות הרשב"א שהיו ביד מרן ז"ל, ובחיבורי מנוחת שלום ח"ה (כללי הרשב"א) ע"ש.

ובשו"ת מהרשד"ם חו"מ (סימן שכ"ז ד"ה וראיתי דמ"ח ע"ב) כתב: "אף על פי שכתב הבית יוסף (דלעיל) שם הרשב"א עלה, מכל מקום נראה בעיני שהיא טעות סופר וכנראה שהיא לריב"ש כיון שמביא ראייה מרבינו פרץ עכת"ד, ועיין כנסת הגדולה אה"ע שם (הגב"י אות ו') עיין שם.

ועם שאיני כדאי כלל, בענייני דברי מהרשד"ם ז"ל איני מבין, כי אין כאן טעות סופר בבית יוסף, ותשובה זו אכן לרשב"א היא כאשר כתב מרן ז"ל, ואין צריך ראיות לדבר, ועיין בשו"ת הרשב"א ח"ד שם, ומה גם שתשובה זו אינה נמצאת בקובץ שו"ת הריב"ש שלפנינו.

ורבינו פרץ הנזכר בתשובות הרשב"א הוא רבינו פרץ ב"ר אליה מקורביל מבעלי התוספות, ואינו רבינו פרץ רביה דהריב"ש ז"ל, שהוא היה רבינו פרץ ב"ר יצחק הכהן ז"ל ועיין שו"ת הרשב"ש (סימן קצ"ג) ובדברינו לעיל וצ"ע.

ובתב הגאון רד"ל ז"ל בספר קדמות ספר הזהר (ענף א' אות ה') שרבינו פרץ בעל התוספות היה בזמן הרשב"א והרא"ש ע"ש, וק"ק שרבינו פרץ קדם לרשב"א ולרא"ש, ומצאתי בשו"ת מהרי"ק החדשות (סימן י"ט דף